

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૭૩૧૭ કિંમત

ગ્રંથનામ જ્ઞાની વાત્સી

વર્ગિક ૬- : ૩

ઐ રાજકુમાર જય-વિજય

૧

અ જયસિંહ નામે એક રાજા હોતો. રાજાને ઐ કુંવર હતા. એકનું નામ જયસિંહ અને બીજાનું નામ વિજયસિંહ. જયસિંહ મોટો અને વિજયસિંહ નાનો. રાજકુંવરો બુદ્ધિશાળી અને ચતુર હતા. હિંમતવાન અને શૂરા પણ એટલા જ. જય-વિજય પર રાજાને ખૂબ હેત હતું. રાજા તો કુંવરો પર વહાલના વરસાદ વરસાવે. સવારે ઊઠીને કુંવરોનાં હસમુખાં ને રળિયામણાં મોં જુએ; પછી જ બીજું કામ કરે.

એક સમયની વાત. રાણી માંદી પડી. રાજાનું મન ઉદાસ બન્યું, રાજા ને બંને કુંવરો રાણીની ખૂબ સારવાર કરે. રાજાએ તો દેશદેશથી વૈદો અને હકીમો તોડાવ્યા. વૈદો પણ કાળજીપૂર્વક રાણીને ઊંચી દવા ને માત્રા આપે. પણ રાણીને આરામ થાય જ નહિ. એની બિમારી તો દિન પરદિન વધતી જ ચાલી. અને આખરે એક દિવસ રાણી મરણ પામી.

રાણીના મરણથી રાજા અને કુંવર જય-વિજયની ઉદાસી-
નતાનો પાર ન રહ્યો આંખોમાંથી શ્રાવણ બાહરવો વહેવા
લાગ્યા.

રાણીના મરણથી રાજ અને કુંવર જય-
વિજયની ઉદાસીનતાનો પાર ન રહ્યો. કુંવરોની
આંખોમાંથી શ્રાવણ ભાદરવો વહેવા લાગ્યા. એમને
જરાય એન પડે નહિ.

વૃદ્ધ રાજ નવી રાણી પરણી લાવ્યો. નવી રાણી કુંવરોને દુઃખ દેવા લાગી. ત્રાસ આપવા લાગી. કુંવરોને બેઠ્ઠાએતો બળીઝળી ઊઠે. કુંવરો તો એને આંખના કણાની માફક ખૂંચે. સુખે આવા ન દે. સારાં લૂગડાં પહેરવા ન આપે. કુંવરોને રાજ બહાર કાઢી મૂકવા નીત નવા ઉપાય અજમાવે.

કુંવરોએ રાજને વાત કરી. પણ નવી રાણી પરણ્યા પછી રાજમાં ભારે પલટો થયેલો. એનો અગાઉનો હેતાળ સ્વભાવ રહ્યો નહોતો. રાજને નવી રાણી સિવાય કંઈ નજરમાં જ નહોતું આવતું. રાણી કહે એટલું જ રાજ કરે. રાણી ખવડાવે એટલું જ ખાય. ને પાણી પણ રાણીને પૂછીને જ પીએ. આમ, નવી રાણી પરણ્યા પછી રાજ છેક જ બદલાઈ ગયો. નવી રાણીએ રાજ પર બહુ કર્યા; અને એ બહુના પ્રતાપે રાજ તો કુંવરોને છેક જ વિસરી ગયો. કુંવરો શું કરે છે, ક્યાં રહે છે, શું ખાય છે, શું પીએ છે, એને સુખ છે કે દુઃખ એની રાજને કંઈ જ પડી

નહોતી. કુંવરોએ નવી રાણીના ત્રાસની રાજને વાત કરી ત્યારે તેણે વાતને હસી કાઢી ને ઊલટું કુંવરોને ઠપકો આપ્યો !

રાજની આ રીતભાતથી કુંવરોને ભારે લાગી આવ્યું. નાના કુંવર વિજયસિંહે મોટા કુંવર જયસિંહને કહ્યું: “ભાઈ! મારું માને તો આપણે હવે અહીં ન રહેવું જોઈએ. નવી રાણી પરણ્યા પછી પિતાની અમી નજર આપણા પરથી ઊડી ગઈ છે. એ તો નવી રાણી કહે એટલું જ કરે છે. આપણી વાત સાંભળતા નથી ને સાંભળે એમ લાગતુંય નથી. મારાથી તો નવી રાણીનું દુઃખ સહેવાતું નથી. આ કરતાં તો મોત રૂઢું.”

જયસિંહ કહે: “તને કંઈ રસ્તો સૂઝે છે?”

વિજય કહે: “હા. અહીં રહેવા કરતાં આપણે કોઈ ખીજ દેશમાં જઈ વસીએ ને ત્યાં જ સુખે દુઃખે જિંદગી કાઢીએ એજ વધારે સારું છે. તમારી મરજ હોય તો આપણે અહીંથી ચાલ્યા જ જઈએ.”

જય કહે: “ભલે. જેવી તારી ઈચ્છા. તું કરે તેમ કરવા હું તૈયાર છું.”

વિજય કહે: “મેં તો મારી ઈચ્છા જણાવી દીધી.” અને કુંવરોએ રાજ છોડવાનો નિર્ધાર કર્યો. ને

પહેરેલાં કપડાંભેર ઘોડા ઉપર સવાર થઈ બન્ને
જણા ચાલી નીકળ્યા.

પહેરેલાં કપડાં ભેર ઘોડા પર સવાર થઈ બન્ને જણા
ચાલી નીકળ્યા.

જય-વિજય ચાલ્યા જાય છે. ચાલતાં ચાલતાં
રસ્તે એક મોટું વન આવ્યું. વનની વચ્ચે વડનું

ઝાડ હતું. આસપાસ ખુદ્દી જગ્યા હતી. બંને કુંવરોને એ સ્થળ ગમી ગયું. ને ત્યાં રાતવાસો કરવાનો નિર્ણય કર્યો.

રાજકુંવરો ત્રણ ત્રણ દિવસના ભૂખ્યા હતા. પેટમાં બિલાડાં બોલે ભૂખ કહે મારું કામ. ખાવાની તો ખૂબ જ ઈચ્છા. પણ ખાય શું? બંને જણા વિચારે કરતા બેઠા છે. સૂરજદાદા આથમવાની તૈયારીમાં છે.

વિજય કહે: “ભાઈ! મને તો ખૂબ જ ભૂખ લાગી છે. મારાથી હવે ભૂખ સહન નહિ થઈ શકે.”

જય કહે: “ભૂખ તો મને ય ખૂબ લાગી છે. પણ થાય શું? અહીં ખાવાનું કાઢવું ક્યાંથી?”

આમ બંને જણા વાતો કરે છે એટલામાં સામેની નાળિયેરી પર લટકતાં બે નાળિયેરને વાચા ફૂટી! મોટું નાળિયેર નાના નાળિયેરને કહેવા લાગ્યું: “એય! દહાડામાં પચ્યાસ વખત મારી સાથે અથડાય છે તે શરમ નથી આવતી? હવે અથડાઈશ તો તોડીને ફેંકી દઈશ.”

નાનું નાળિયેર કહે: “ફેંક્યાં! ફેંક્યાં! તારા એકલાનું આ કંઈ થાન નથી. તું જન્મ્યું ત્યાં હુંય જન્મ્યું! તું રહે તેમ હુંય રહું. ને તને બહુ ચીઢ

ચડતી હોય તો જરા ખસતું રહેને. દબડાવે છે શા સારું ? ”

મોટું નાળિયેર કહે: “ હું તો જરૂર દબડાવવાનું. હું તારા કરતાં મોટું છું ને તારા કરતાં મારામાં લાયકાત પણ વધુ છે. ”

નાનું નાળિયેર કહે: “ કઈ જાતની વધુ લાયકાત છે ? ”

“ મને ખાય તે ભવિષ્યમાં રાજનો વજર બને. ”

“ ખસ, એટલું જ ને ? ફક્ત વજરજને ? એમાં શું ? પણ મને ખાય એતો રાજનો રાજ-મહારાજ બને ! બોલ કોની લાયકાત વધારે ને કોણ વધુ ઉત્તમ ? હું કે તું ? ”

કુંવરોએ નાળિયેરની વાત સાંભળી. એક તો ભૂખ લાગી હતી ને વળી નાળિયેર ખાવાથી રાજ ને વજર બની શકાય તેમ હતું. એટલે આવો બેવડો લાભ કોણ જતો કરે ?

મોટાએ નિશાન તાકીને બંને નાળિયેર તોડી પાડ્યાં. પણ નાનું નાળિયેર કોણ ખાય ને મોટું કોણ ખાય તે સવાલ આવીને ઊભો રહ્યો.

નાનો કુંવર વિજય કહે: “ હું નાનો છું

એટલે મારે ભાગે નાનું જ આવવું જોઈએ. પણ હું નાનું ખાઈશ તો હું રાજ બનીશ. એ વાત મને ગમતી નથી. તમે મોટા છો, માટે રાજ તો તમે જ બનો. હું તો તમારી સેવા કરવાને લાયક છું. હું તો વજીર બનીને તમારી સેવા કરીશ.”

જયસિંહ કહે: “ભલે. જેવી તારી ઈચ્છા.”

નાનું નાજિયેર મોટા કુંવરે અને મોટું નાજિયેર નાના કુંવરે ખાધું. બંનેનાં પેટ ભરાયાં. પછી થોડી-વાર આરામ કરીને ચાલી નીકળ્યા. થોડા દૂર ગયા ત્યાં નાના કુંવરને ચાબૂક યાદ આવ્યો. મોટા કુંવર તરફ જોઈને બોલ્યો. “મોટાભાઈ! મારો ચાબૂક વડ નીચે પડી રહ્યો છે. તમે ચાલતા થાઓ. હું હમણાં જ ચાબૂક લઈને આવી પહોંચું છું.”

“ના. તું નાનો છે. થાકી જઈશ. તું ચાલતો થા હું જ લઈ આવું.”

નાનો કુંવર વિજય કહે: “ના, ના. તમે તો હવે રાજ થવાના. હું તો તમારો પ્રધાન. રાજનું કામ તો પ્રધાને કરવું જ જોઈએને?”

વિજયકુમાર ચાબૂક લેવા પાછો ફર્યો. ને અજયકુમાર ધીમે ધીમે આગળ વધ્યો.

બંને કુંવરોએ જે વડ તળે રાતવાસો કરેલો, એ વડના થડના પોલાણમાં નાગદેવનું થાનક હતું. નાગ ચારો ચરવા ગયેલા તે દરમ્યાન બંને કુંવરો આવી ચઢેલા. નાગ ચારો કરીને પાછો ફરે તે પહેલાં બંને રાજકુંવરો ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા હતા. કુંવરોને નાગના થાનકની ખબર નહોતી. નાગ ચારો કરીને પાછો ફર્યો. થાનકે આવીને જુએ તો કોઈએ પોતાના થાનકમાં પગ મૂકી થાનક અભડાવી મારેલું. આસપાસ નાળિયેરનાં છાલાં ને કાચલીઓ પડેલી. આ જોઈ નાગ ભારે ખિન્નયો. એ તો થાનકની ફરતે કુંફાડા મારતો જાય ને ચક્કર લગાવતો જાય.

એટલામાં વિજયકુમાર વડ નીચે આવી પહોંચ્યો. ઘોડા પરથી નીચે ઊતરીને જેવો ચાબૂક લેવા જાય છે ત્યાં તો નાગે દોડીને કુમારને દંશ દીધો ! જ્વેતજ્વેતામાં કુંવરને આખે શરીરે હળાહળ ઝેર વ્યાપી ગયું ! ને એતો ઢગલો થઈ ને ધરતી પર ઢળી પડ્યો !

આ તરફ મોટા કુંવર આગળને આગળ ચાલ્યો જ જાય છે. ચાલતાં ચાલતાં એક મોટા શહેરમાં જઈ ચઢ્યો.

હવે વાત એમ બનેલી કે એ શહેરનો રાજ

સાત દિવસ પહેલાં મરણ પામેલો. એ દેશમાં એવો રિવાજ હતો કે રાજા મરણ પામે એટલે હાથણીને શણગારે. પછી તેને શહેરમાં છૂટી મૂકે. હાથણી જેની આગળ ધૂંટણીએ પડી નમન કરે ને સૂંઢ ઊંચી કરી સલામી આપે એ માણસ તે દેશનો રાજા થાય.

સાત દિવસથી રોજ સવારે શણગારાયેલી હાથણી શહેરમાં ફરતી હતી. હાથણી શેરીએશેરીએ ને મહોલ્લે મહોલ્લે, ચૌટે ચૌટે ને લત્તે લત્તે ફરતી હતી. શહેરમાં માનવ ભીડ માતી નહોતી. સહુને રાજા થવાની ઈચ્છા. રાજા થવું કોને ન ગમે? પણ આજે સાતસાત દિવસ થવા છતાં એવો કોઈ નસીબદાર ન મળ્યો નહોતો. સાત દિવસથી હાથણી આખો દહાડો શહેરમાં ફરતી ને સાંજ પડે દરબારગઢમાં પાછી ફરતી.

ગામમાં તો ચારે તરફ કાળો કકળાટ થઈ રહ્યો છે. સાત દિવસથી રાજા વિના સિંહાસન સૂનું પડ્યું છે. નગરજનો કહેતા હતા કે આતો દૈવનો કોપ ઊતરી આવ્યો છે. સાતસાત દિવસથી રાજા ન મળે એ કંઈ જેવીતેવી વાત છે?

આઠમા દિવસની સવારે પણ રોજના નિયમ મુજબ હાથણી શહેરમાં ફરવા લાગી છે. ફરતીફરતી

રાજમાર્ગે ચાલી જાય છે. સામેથી જયસિંહ ચાલ્યો આવે છે. એતો પોતાની ધૂનમાં બધાંનાં મોં તરફ નજર નાખતો નાખતો આગળ ને આગળ વધી રહ્યો છે. લોકોના મોં પર એક પ્રકારની નિરાશા છવાયેલી છે, નથી કોઈ વાતચીત કરતું કે નથી કોઈ બોલતું. મીણનાં પૂતળાં ચાલતાં હોય એમ બધા ચાલે છે. પણ બધા મૂગામંતર ! જાણે કોઈના મોંમાં જીભ જ ન મળે ?

જયસિંહનું મન વિચારે ચઢ્યું : “ આ બધા શા સારુ ભેગા થયા હશે ? એવી કંઈ આફત આવી પડી છે કે લોકો આટલા બધા ઉદાસ જણાય છે ? આટલાં આટલાં માણસો છે પણ નથી કોઈ બોલતું નથી કોઈ વાત કરતું છે શું ? ”

જયસિંહને વાતની ખબર નહોતી. એતો વિચાર કરતો કરતો આગળ ધપ્યે જાય છે.

સામેથી આવતી હાથણીએ જયસિંહને જોયો. જોતાંની સાથે જ દોટ મૂકી. દોડીને કુંવરના પગમાં પડી. સઢ ઊંચી કરી સલામી આપી.

લોકોના મોં પર આનંદ છવાઈ રહ્યો. ચારે બાજુથી નવા રાજનો જયઘોષ ઊઠ્યો. દોડતો દોડતો રાજનો વડો વજર આવ્યો. સાથે બીજા

કારભારીઓ પણ આવ્યા. વાતજે ગાજતે, ભારે ધામધૂમ સાથે જયસિંહને રાજકચેરીએ લઈ ચાલ્યા. પછી સારું મૂરત બેઠને જયસિંહને રાજ્યાભિષેક કર્યો. જયસિંહ રાજા બન્યો ને એના નામની આખા રાજમાં આણુ ફરી વળી, લોકોએ જયઘોષ કર્યો: “જય હો, મહારાજ જયસિંહનો, જય હો!”

રાજા બનતાંની સાથે જયસિંહે પોતાના નાના ભાઈ વિજયસિંહની શોધ કરાવી. રાજના ચતુર સિપાઈઓ ચારે તરફ ફરી વળ્યા. પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર, દક્ષિણ એમ ચારે દિશામાં માણસો ધૂમી વળ્યા. પણ ક્યાંય વિજયસિંહનો પત્તો ન લાગ્યો. ભાઈનો પત્તો ન લાગવાથી જયસિંહને ભારે દુઃખ થયું. પણ મોટા રાજના ભારે મોટા કામકાજમાં મન પરોવી એ વાતને વિસારે પાડી.

સર્પદંશથી મરણ પામેલા વિજયસિંહનું મુઠદું વડ હેઠળ પડ્યું હતું. એક જાદુગર અને તેની સ્ત્રી ફરતાં ફરતાં વડ પાસે આવી લાગ્યાં. આવીને જુએ તો, તેની નજરે મરણ પામેલો રાજકુમાર પડ્યો. જાદુગર તો મુઠદાં સજીવન કરી જાણતો. પણ રાજકુમારને જીવતો કરવાની તેની ઇચ્છા ન થઈ. પણ

તેની સ્ત્રીના જીવ ન રહ્યો. કુંવરને મરણ પામેલો.
જેઠ તેને ખૂબ લાગી આવ્યું. તેણે જાદુગરને કહ્યું:
“તમે કહો છો ને કે હું મુદ્દાં સજીવન કરી જાણું
છું?”

જાદુગર કહે: “હા, તેનું શું છે?”

“તો આ કુંવરને જીવતો કરો.”

પણ જાદુગરે કંઈ માન્યું નહિ. એ તો નાની
ના જ ભણે.

તેની સ્ત્રી કહે: “ત્યારે એમ જ કહોને, કે
તમે ડંકાસ જ હાંકો છો!”

“ડંકાસ?”

“ડંકાસ નહિ તો ખીજું શું? જાણતા હો તો
કુંવરને જીવતો કરી બતાવો ને?”

જાદુગરને સ્ત્રીનો ટાણો ઘરાઘર લાગ્યો. તેણે
પોતાની કોથળીમાંથી એક કાચલી કાઢી. પછી એ
કાચલી તેની સ્ત્રીના હાથમાં મૂકતાં બોલ્યો: “જે,
પેલા વડમાંથી ઝરણું વહે છે તે આ કાચલીમાં
ઝીલી લે.”

જાદુગરની સ્ત્રીએ જાદુગરના કહેવા પ્રમાણે

ક્યુ". કાચલી અરણ્યું હેઠળ ધરી. અરણ્યું પાણી કાચલીમાં પડવા માંડ્યું. જોતજોતાંમાં આખું અરણ્યું કાચલીમાં ઠલવાઈ ગયું. વડના થડમાંથી વહેતો પ્રવાહ બંધ થઈ ગયો !

જાદુગર કહે: " હવે આ પરાપર સાચવી રાખજો. ટીપું ઢાળાવા ન દેતી. " પછી બોલ્યો: " લે, ત્યારે હવે આપણે રસ્તે પડીએ. "

સ્ત્રીને નવાઈ ઊપજી કહે: " કુંવરને જીવતો કર્યા પહેલાં ? કાચલીમાં અરણ્યું પાણી તો ભયું પણ કુંવર તો કંઈ જીવતો ન થયો. "

જાદુગર કહે: " અરે, તું જોયા તો કર. જોણે એનો જીવ લીધો છે તેજ એને જીવતો કરશે. જીવ લેનારને હાથે જ કુમારને જીવતો કરાવું તો જ હું ખરો જાદુગર ! "

જાદુગર અને તેની સ્ત્રી આગળ ચાલી નીકળ્યાં. વડમાંથી વહેતું અરણ્યું તો નાગદેવનું અમી-મય પીણું હતું. એ અરણ્યુના પાણી વગર ખીજું પાણી પીવાની એણે પ્રતિજ્ઞા લીધેલી.

નાગદેવ આવીને જુએ તો વહેતું અરણ્યુ સૂકાઈ ગયેલું માલૂમ પડ્યું. પાણી વગર એ તો તરફડવા લાગ્યા ! એક દિવસ બે દિવસ ને ત્રણ દિવસ વીતી

ગયા. નાગને ગળે શોષ પડવા લાગ્યો. કંઠે પ્રાણ આવ્યો. તરસે જીવ જાય. એ તો મારું પછાડતો પછાડતો જહુગર પાસે ગયો. જઈને કહે: “મારું અરણું સજીવન કરી દે.”

જહુગર કહે: “પહેલાં કુંવરને જીવતો કરો પછી અરણું સજીવન થશે.”

નાગ કહે. “એણે મારું થાનક અભડાવ્યું છે. મને પૂછ્યા વગર મારા થાનકમાં પગ મૂક્યો. હું એને જીવતો નહિ જ કરું.”

જહુગર કહે: “ત્યારે તમે વગર પાણીએ જ મોજ કરો. એનો જીવ ગયો તેમ તમારો ય જવાનો.”

નાગનું ગળું, સકાતું હતું. તરસે જીવ જતો હતો. આખરે હારીને તેણે જહુગરની વાત કબૂલ રાખી. સામેજઈને કુમારનું ઝેર ચૂસી લીધું. ઝેર ઊતરતાં જ રાજકુમાર સડપ કરતો બેઠો થયો !

જહુગરે કાચલીમાંનું પાણી વડના થડમાં ઢાલવી દીધું. અરણું હતું તેવું જ ફરી વહેવા લાગ્યું.

વિજયસિંહને આ વાતની કંઈ ખબર નહોતી એને તો એમ જ કે પોતે ઊંઘી ગયેલો. ને તે ઊઠે

સાચે જઈને કુમારનું ઝેર ચૂસી લીધું.

તે પહેલાં તો નાગદેવ અને જહુગર પોતપોતાને
રસ્તે પડી ગયા હતા.

વિજયસિંહે ઊઠીને ચાબૂક લીધો. પછી ઘોડા પર સવાર થઈ ચાલી નીકળ્યો. મોડું થઈ ગયું છે ને મોટા ભાઈ રાહ જોતા હશે એમ વિચારી તેણે ઘોડાને પૂર ઝડપે હાંક્યે રાખ્યો. પણ ઉતાવળમાં ને ઉતાવળમાં ખરો રસ્તો ભૂલી ઊંધે રસ્તે ચઢી ગયો.

ચાલતાં ચાલતાં એક ગામ આવ્યું. ગામને પાદર એક ભરવાડણુ સામી મળી. કુંવર કહે: “ડોસીમા ! મને તમારે ઘેર રહેવા દેશો ? હું તમારાં ઘેટાં બકરાં ચારીશ.”

ભરવાડણુ ધરડી ખખ હતી. એને કંઈ છેયાં-છોકરાં નહોતાં. એકલી અટુલી હતી. તેણે હા પાડી. કુંવર ભરવાડણુને ઘેર રહ્યો. ઘેટાં-બકરાં ચારે ને મોજ કરે. એક સાંજે કુંવર ઘેટાં-બકરાં લઈને ઘેર આવ્યો. ઘેર આવીને જુએ તો ડોસી બેઠી બેઠી રોટલા ટીપે. તેણે તો કંઈ કેટલાય રોટલા ઘડી કાઢેલા. પણ આ શું ? ડોસી રોટલા ઘડતી ઘડતી રોતી શા માટે હતી ?

કુમાર ભરવાડને મા કહીને જ બોલાવતો. કહે: “માડી ! એવું તે શું દુઃખ આવી પડ્યું છે કે આમ ચાધાર આંસુએ રડો છો ? વાત તો કરો ?”

ડોસી કહે: “કંઈ નહિ બેટા. એ તો અમથુ’ જ.”

પણ કુમારે તો બરાબરની હઠ લીધી. કહે:

“બસ કહો જ કહો. વાત કહો તો જ હા, નહિ તો ના.”

“ખસ, કહો જ કહો. વાત કહો તો જ હા નહિ તો ના.”

ડોસીએ વાત કરી: “બેટા ! આ ગામમાં એક રાક્ષસ આવીને રોજ કેટલાય માણસને ખાઈ જતો. રાજાએ રાક્ષસને મારવા ઘણી મહેનત કરી. પણ રાક્ષસ કોઈથી મરે ? માણસના શાભારકે રાક્ષસને મારી શકે ? ને રાક્ષસ તો રોજ રાતે આવે ને માણસને મારી ખાય ! પછી રાજાએ એક નિયમ કર્યો કે રોજ એક ધરનો વારો આવે. નિયમ મુજબ આજે મારો વારો છે. મારા જેવી ધરડી ડોસલી કંઈ રાક્ષસને ભાવે ? ને ધરમાં મારા વગર ખીજું છે જ કોણ ? એટલે એને માટે રોટલા ખનાવી રાખું છું.”

કુંવર કહે: “માડી ! તમે ફિકર છોડો. ને હવે રડો તો તમને મારા સોગંદ છે. આજે હું રાક્ષસ પાસે સામે ચાલીને જઈશ. જોઈ તો ખરો કે એનામાં કેટલું જોર છે ? આવી વાત હતી તો મને પહેલાં કેમ ન કહ્યું ? હું એનો ક્યારનો ફેંસલો કરી નાખત.”

પણ કુંવરની વાત ડોસીને ગળે શે ઊતરે ? ક્યાં રાક્ષસ ને ક્યાં રાજકુંવર ? ડોસી કહે: “એવું સાહસ ન કરીશ, બેટા ! તારી માફક તો કૈકે હિંમત

કરેલી. પણ બધાય જીવથી ગયા. રાક્ષસ બધાને જીવતા ગણી ગયો છે ! રાજાએ તો ગામમાં ઢંઢેરો પીટાવ્યો છે કે જે કોઈ રાક્ષસને મારી નાખશે તેને અરધું રાજ આપીશ ને કુંવરી પણ પરણાવીશ. રાજ મેળ-વવા ને કુંવરી પરણવાને લોભે કંઈ કેટલાયે જન ગુમાવ્યા છે. ”

કુંવર કહે: “ તમે ડરો નહિ, માડી ! હું એને બરાબર પહોંચી વળીશ. ”

ડોસીએ કુંવરને બહુએ સમજાવ્યો પણ કુંવરે પોતાની વાત છોડી જ નહિ.

રાત પડી. વિજયકુમાર તૈયાર થયો. સાથે એક મસ્ત ઘેટો લીધો. બેને બદલે પાંચ મણુના રોટલા લીધા. બહુ લાડ કરીને રાક્ષસને ભોગ આપવા ઊપડ્યો !

ગામથી એકાદ માઈલ દૂર એક જંગી વડ હતો ત્યાં રાક્ષસ રોજ રાતે ભોગ લેવા આવે. કુમારે જઈને એક બાજુ રોટલાની થપ્પી લગાવી ને એક બાજુ વડના થડ સાથે ઘેટાને બાંધ્યો. ને પોતે એક તરફ ચૂપચાપ લપાઈને હાથમાં ખુદ્દી તલવાર રાખીને બેઠો.

મધરાત થઈ. ‘ખાઉ’ ! ‘ખાઉ’ !’ કરતો રાક્ષસ આવ્યો. આવતાં વેંત જ એમણે વડને થડે બાંધેલો

ઘેટા બેથો ! માતેલા સાંઠ જેવા મસ્ત ઘેટાને બેઠ રાક્ષસ રાજી રાજી થઈ ગયો ! એણે જીવતાં માણસ ખાધેલાં પણ કદી ઘેટા ખાધેલો નહિ. એ તો ઘેટા પર તૂટી પડ્યો. ને બેતબેતામાં કાચો ને કાચો ખાઈ ગયો. પછી રોટલા પર ઝપાટો ચલાવ્યો. ખૂબ ખાધું. પેટ તો ભરાયું પણ માણસના માંસ વગર ચેન પડ્યું નહિ. પેટ ભરાયા છતાં બાજેભૂખ્યો હોય એમ એને લાગે.

ખાઈ પીને ઝાડની ફરતે ચક્કર લગાવવા મંડ્યો. ફરતાં ફરતાં વિજયકુમાર તેની નજરે ચડ્યો. બસ, પછી તો પૂછવું જ શું ? તેણે કુમારને પકડવા દોટ મૂકી. કુમાર પણ ચેતી ગયેલો. ને તે પણ ખૂબ સાવચેતીપૂર્વક બેઠો હતો. રાક્ષસ જેવો સામે આવ્યો કે ઊછળીને વિજયકુમારે તેના માથા પર તલવારનો ધા કર્યો. એક જ ધાએ રાક્ષસનું માથું ધડથી જુદું !

મધરાત વીતી ગઈ હતી. કુમારને ઊંઘ આવતી હતી. આટલી મોડી રાતે ઘેર કોણ જાય એમ માની એ તો વડ નીચે જ સૂઈ રહ્યો. રાક્ષસનું માથું એક કકડામાં ખાંધી તેનું આશીકું બનાવ્યું !

સવાર પડી.

રાક્ષસ જેવો સામે આભો કે ઊછળીને વિજયકુમારે તેના
માથા પર તલવારનો ઘા કર્યો.

રાજાએ એવો હુકમ કરેલો કે સવાર પડે તે
પહેલાં વડની આસપાસની જગ્યા સાફ થઈ જવી
જોઈએ. આવી શરત રાક્ષસ સાથે પહેલેથી જ થયેલી.

રાજ એ શરત બરાબર પાળતો. એટલે રાજના ફરમાન મુજબ સવાર પડે તે પહેલાં એક ભંગી આવીને વડની નીચેની અને આસપાસની જગ્યા વાળીચોળીને સાફ કરી જતો. નિયમ મુજબ ભંગી આવ્યો. આવીને જુઓ તો ‘આ બાપરે! આ શું? ભારે કૌતુક! વડ નીચે એક તરફ રાક્ષસનું જખ્ખર ધડ પડેલું’ ને બીજી તરફ તેનું માથું આ-શીકા તળે દબાવીને કોઈ ધસધસાટ ઊંધે છે.’ આ જોઈ ભંગીને ભારે નવાઈ ઊપજી!

ભંગીને થયું કે રાક્ષસ તો આ છોકરાએ જ માર્યો લાગે છે. પણ એ તો જિંદે છે, માટે લાવને, આશીકા તળેથી માથું ખેંચીને ઊઠાવી જાઉં! ને રાજ પાસે પહોંચું. પ્રયત્નમાં ફાવીશ તો રાજ મળશે ને રાજની કુંવરી પણ મળશે.

લાભ મળતો હોય તો કોણ જતો કરે? ભંગી-એ તો લાગ જોઈને કુમારના માથા તળેથી રાક્ષસનું માથું હળવેથી ખેંચી કાઢ્યું. કુમારને એટલી બધી જિંદ ચડેલી કે તેને તો કશું ભાન જ નહોતું. ભંગીએ રાક્ષસનું માથું હળવેથી ખેંચી કાઢી એક બાજુ પર મૂક્યું ને પછી કુમારને જિંદગીને પાસેની માટીખાણમાં નાખ્યો. ને ઉપરથી માટી વાળી દીધી.

પછી રાક્ષસનું માથું હાથમાં લટકાવીને શહેર બહારી ઊપડ્યો. શહેરમાં પહોંચ્યો. શહેરની ઊભી બજારે મોટી મોટી ફાળો ફરતો ચાલ્યો જય છે ને લોકોને રાક્ષસનું માથું બનાવતો જય છે ને કહેતો જય છે કે: “જુઓ રે, શહેરના લોકો! જુઓ મેં આ રાક્ષસને માર્યો. લોકોને ત્રાસ આપનાર ભયંકર રાક્ષસને મેં માર્યો.”

જેતજેતામાં આ વાતની ખબર આખા શહેરમાં ફેલાઈ ગઈ. રાક્ષસનું માથું જોવા શહેરના લોકો ઊમટ્યા. લોકોની ભીડનો પાર ન મળે. જ્યાં જુઓ ત્યાં માનવમેદની જમી છે. ભંગી રાક્ષસનું માથું બધાને બતાવતો જય ને કહેતો જય: “આ ભયંકર રાક્ષસને મેં માર્યો, મેં માર્યો!”

દરબારમાં જઈને ભંગીએ રાક્ષસનું માથું રાજા આગળ રજુ કર્યું. પછી રાજાને નમન કરીને રૂઆબભરે બોલ્યો: “રાજજી! લાવો મારું ધનામ! લાવો ચરધું રાજ ને લાવો તમારી કુંવરી! લો, આ તમારો રાક્ષસ! રાક્ષસ મેંજ માર્યો છે, મને મારું ધનામ જલદી આપી દો!”

રાક્ષસનું માથું જોઈને રાજા તો વિચારમાં પડી ગયો. રાજાનું મન વિચારે ચઢ્યું: “એક માંય-

કાંગલો ભંગી આવડા મોટા રાક્ષસને મારે એવા તમાં કંઈ માલ નથી. ને એ તો રોજ ત્યાં વાળવાઝૂડવા જતો હતો. એનામાં તાકાત હોત તો તો ક્યારનો એણે રાક્ષસને મારી નાખ્યો હોત. ગમે તેમ પણ વાતમાં કંઈક ભેદ છે. રાજા ભેદ શોધવા બહુએ વિચાર કરે પણ કંઈ ભેદ જડે નહિ. ને બીજું કોઈ આવીને કહેતું નથી કે રાક્ષસને મેં માર્યો. આ એકલો ભંગી જ કહે છે. આ તો ભારે થઈ !

રાજા વચને બંધાયો હતો એટલે વચન ન પાળે તો તેની આખરુ જાય. રાજા જેવો રાજા વચન ન પાળે તો તો પછી થઈ જ રહ્યું ને ? આખરે રાજાએ ભંગીને અરધું રાજ આપ્યું. પણ કુંવરી તો તરત ન પરણાવી.

ભંગી અરધા રાજનો માલિક બન્યો. પછી તો એ ભંગીઆનું કામ શાનો જ કરે ? એ તો પોતાની જાતને ભંગીરાજ કહેવડાવવા લાગ્યો. પણ ભંગી પણ જાણે નહોતો ! રાજાને રોજ સંદેશો કહાવે કે : “ હવે કુંવરી ક્યારે પરણાવો છો ? તમે થોડા દિવસ થોભી જવા કહેલું તે પ્રમાણે હું થોભી ગયો. પણ હવે ધડીએ નહિ થોભું માટે જલદી જલદી કુંવરી પરણાવો. નહિ તો લડાઈ કરીશ ! ”

આફત ! રાજને તો ખેય વાતે દુઃખ. કુંવરી ન પરણાવે તો પોતાનું વચન જાય ને પરણાવે તો લોકો વાતો કરે કે ભંગી સાથે કુંવરીને પરણાવી. આ તે રાજ કેવો ?

રાજ તો ખરેખર મૂંઝવણમાં આવી પડ્યો. પણ તેણે એક યુક્તિ શોધી કાઢી. તેણે ભંગી રાજને કહાવ્યું કે કુંવરીને હજી એક વરસ કુંવારા રહેવાનું વ્રત પૂરું થયે સુખેથી પરણાવીશ. ઉતાવળા ન થાઓ.

ભંગીને તો રાજ મળી ગયું હતું. પરણવાની કંઈ ખાસ ઉતાવળ નહોતી. પણ વાત જતી ન કરવી ને રોજરોજ રાજને તેની યાદ આપ્યા કરવી એમ માની તે તે સંદેશો મોકલ્યા કરતો. કુંવરીનું વ્રત જાણી ઠંડો પડ્યો.

આ તરફ સવાર પડી એટલે ગામના કેટલાક કુંભારો માટીખાણમાં માટી ખોદવા ગયા. જે ખાણમાં પેલા ભંગીએ રાજકુમારને દાટી દીધેલો એજ ખાણમાં તેઓ માટી ખોદે. ખોદતાં ખોદતાં પોચું પોચું લાગ્યું એટલે કુંભારોએ હાથ વડે ધૂળ ખોતરી. ત્યાં તો અંદરથી રૂપરૂપના અંખાર સમો રાજકુમાર નીકળી આવ્યો. કુદરતની કૃપાથી કુમાર સાંજે-

સમો જ હતો.

રાજકુમાર વિજયસિંહે તો આમ જોયું તેમ જોયું. ચારે તરફ નજર નાખી. જુઓ તો ન મળે રાક્ષસ કે ન મળે માયું ! ઓત્તારી ! આ શું ? એ તો ભારે વિચારમાં પડી ગયો. રાતે પોતે રાક્ષસ સાથે લડેલો ને રાક્ષસને મારી નાખેલો એ સપનું હતું કે શું ? એ તો વિચારમાં ને વિચારમાં કુંભારેની સામે જોતો ઊભો.

કુંભારો કહે : “ અલ્યા, ભાઈ ! તું અહીં ખાણમાં ક્યાંથી ને કેમ કરતાં દટાઈ ગયો ? તને કોઈ ઈરાદાપૂર્વક દાટી ગયું તું કે શું ? ”

કુમાર કહે : “ કોણ જાણે મને તો કંઈ પણ ખબર નથી. હું તો રાતે આ વડ હેઠળ સૂતો હતો એટલે જાણું છું. ”

એક કુંભારે પૂછ્યું : “ તારાં કોઈ સગાંવહાલાં છે કે નાહ ? ”

રાજકુમારે જવાબ દીધો : “ ના રે, ના. મારે તો કોઈ સગુંય નથી તેમ વહાલુંય નથી. તમે મને તમારે ઘેર રાખશો તો તમારું બધું કામ કરી આપીશ. ”

આવો પેટવડિયો ચાકર મળતાં કુંભારો તો

રાજ રાજ થઈ ગયા. કહે: “ ચાલ ત્યારે. અમારી સાથે. ભલે અમારો સાથે રહેજે. ”

કુંભારો રાજકુમાર વિજયસિંહને પોતાને ત્યાં લઈ ગયા. કુમાર તો કુંભારને ત્યાં રહે કુંભારનું કામકાજ કરે ને ઘાટ ઘડતાં શીખે.

આમ કરતાં કરતાં રાજકુમાર કુંભારી કામમાં હુશિયાર થઈ ગયો. એના ઘાટ તો ઘેરઘેર વખણાવા લાગ્યા. દેશ દેશમાંથી એની કારીગરીની માગણી થવા લાગી.

ભંગી રાજને ખબર પડી કે કુંભારને ત્યાં એક છોકરો આવ્યો છે તે એવા સરસ ઘાટ ઘડે છે કે ન પૂછો વાત! તેણે છોકરાને બોલાવ્યો. બેતાં વેંતજ આળખી કાઢ્યો. આ તો પેલા રાક્ષસને માર્યો હતો એ જ છોકરો. એને જીવતો બેતાંજ ભંગીરાજને ફાળ પડી. તેણે વિચાર કર્યો કે છોકરાને જેમ ખને તેમ જલદી ઠેકાણે કરવો બેઈએ. એ જીવતો હશે તો કોઈ દહાડો કોઈને પણ રાક્ષસ માર્યાની વાત કરી બેસશે, તો નાહકની ઉપાધિ થશે. રાજકુમારનો ઘાટ ઘડવાની ભંગીરાજ ફિકરમાં પડ્યો.

એવામાં એ ગામના ખંદરમાં પરદેશી વેપારી-ઓનાં સાત વહાણ નાંગ્યાં. સાતે વહાણ જતજતના

તેજનાથી ભરેલાં હતાં. વેપારીઓએ માલ વેચી સાટી નવો માલ ખરીદી વહાણ ભરી ઊપડવાની તૈયારી કરી. પણ પવન અનુકૂળ થાય જ નહિ. વહાણ થોડેક ચાલીને પાછાં ખંદરમાં ભરાઈ જાય. વેપારીઓને વતનમાં પહોંચવાની ખૂબ જ ઉતાવળ હતી. વેપારના મામલા. વખતસર ન પહોંચે તો લાખોનું નુકસાન થાય. મોસમ વીત્યા પછી માલની કંઈ કિંમત નહિ.

વેપારીઓ તો ભારે ઉતાવળા થાય. પણ પ્રતિકૂળ પવનને લીધે વહાણ ચાલે જ નહિ ! ભારે મોટી આફત આવી પડી. વેપારીઓએ વિચાર કરીને જોષીઓને તેડાવ્યા. ને જોષ જોડાવ્યા. જોષી કહે : “ દરિયાપીર રૂઠયો છે. ખત્રીસ લક્ષણોનો ભોગ ધરાવો તો જ વહાણ ચાલી શકે. તે સિવાય ખીજ ગમે તે ઉપાય અજમાવો તે બધા જ ફેાગટ જવાના.

વેપારીઓ તો હતા પરદેશી. અજાણ્યા મુલકમાં ખત્રીસ લક્ષણોને કાઢવો ક્યાંથી ? ને ખત્રીસ લક્ષણ કંઈ બજારે થોડા જ વેચાય ? વેપારીઓ રાજ પાસે ગયા. હાથ જોડીને વાત કરીને મદદ કરવા કહ્યું.

વાત સાંભળીને રાજ તો રાજ રાજ થઈ ગયો.

એને તો એટલું જ બેઠતું હતું. તેણે તરતજ હુકમ કર્યો: “કુંભારને ઘેર એક છોકરો છે તે પૂરો ખત્રીસ લક્ષણો છે. એ છોકરો આ વેપારીઆને સોંપી દો.” રાજનો હુકમ થતાં સિપાઈઓનું જૂથ છૂટ્યું. રાજકુમાર વિજયસિંહને બાંધીને લઈ આવ્યા ને વેપારીઆને સોંપી દીધો ! કુમારનું કાસળ નીકળી જશે એમ માનીને ભંગી રાજ તો રાજ રાજ થઈ ગયો. એને મન તો ટાઢે પાણીએ ખસ ગઈ !

પરદેશી વેપારીઆને ખત્રીસ લક્ષણો મળી ગયો. એટલે તેણે તો તાબડતોબ દરિયાપીરને ભોગ ચડાવવાની તૈયારી કરી. ઘડીનોય વિલંબ પોષાય તેમ નહોતો.

કુમારને નવરાવ્યો, ધોવરાવ્યો. કીમતી ઝરી-આન વાધા પહેરાવ્યા. ફૂલની માળા ગળામાં પહેરાવી. રાજકુમાર તો ઐર દીપી ઊઠ્યો. વેપારીઆને આવા રૂપાળા કુંવરનો ભોગ ધરાવતાં કંપારી આવી. પણ થાય શું ? એમનાં વહાણ ચાલતાં ન હતાં ને તેથી લાખોની નુકસાની સહન કરવી પડે તેમ હતી એટલે ન છૂટકે રાજકુમારનો ભોગ ધરવો પડે તેમ હતું.

બધી તૈયારી થઈ ગઈ. ભોગ ચઢાવી દે એટલી

જ વાર હતી. એટલામાં વિજય કુમાર બોલ્યો :
“તમારે વહાણ ચાલે એટલું જ કામ છે કે મને
મારી જ નાખવો છે ?”

વેપારીઓ કહે : “વહાણ ચાલતાં હોય તો
કોઈને મારી નાખવાનું અમારે શું કામ ? અમને
કંઈ માણસ જોવો માણસ મારી નાખવો ગમતો હશે ?
આ તો ભાઈ, ન છૂટકે કરવું પડે છે.”

વિજયકુમાર કહે : “તો મને એક છરી
આપો.”

વેપારીઓએ કુમારને છરી આપી. છરી લઈને
કુમારે પોતાની ટચલી આંગળી કાપી. લોહીનું એક
ટીપું દરિયામાં નાખ્યું ત્યાં તો એક વહાણ સડ-
સડાટ કરતું ચાલી નીકળ્યું. બીજે ટીપે બીજું
વહાણ; ત્રીજે ટીપે ત્રીજું વહાણ. એમ સાત ટીપાં
દરિયાના પાણીમાં પડતાં સાતે વહાણ પૂરે ઝડપે
ચાલી નીકળ્યાં.

આ જોઈ વેપારીઓ તો રાજકુમાર પર ખુશ
ખુશ થઈ ગયા. એમને થયું કે આ કોઈ સાધારણ
છોકરો નથી. ખરેખર કોઈ દેવાંશી પુરુષ લાગે છે.
એ વિના આમ વહાણ ન ચાલી નીકળે. એમને તો
રાજકુમાર પર ખૂબ જ હેત ઉભરાઈ આવ્યું. વેપા-

રીઝો રાજકુમારને પેટના દીકરાની માફક રાખવા લાગ્યા.

એમ કરતાં કરતાં વહાણુ તો એક બંદરે નાંગર્યાં: એ બંદરે ધીકતો વેપાર ચાલે. જતજતનો માલ ત્યાં વેચાય ને દેશદેશના સોદાગર ત્યાં એકઠા થાય. વેપારીઓ રાજકુમારને વહાણુ સોંપીને બજાર જોવા ને બને તો માલનો સોદો કરવા શહેરમાં ઊપડ્યા. રાજકુમાર એકલો બેઠો બેઠો વહાણુનું ધ્યાન રાખતો હતો.

કેટલોય સમય વીતી ગયો. સાંજ પડવા આવી તો પણ વેપારીઓ પાછા ન ફર્યા. રાજકુમાર તો એકલો બેઠો બેઠો મૂંઝાવા લાગ્યો. કેમે કર્યો વખત ન જાય. એકલાં બેઠાં બેઠાં એને જૂના દિવસોની યાદ આવતી હતી. ને તેનો આત્મા તરફડતો હતો.

વહાણુમાં ન ગમ્યું એટલે નીચે કિનારે ઊતર્યો કિનારા પરની રેતીમાં બેસીને રમત રમવા લાગ્યો. રમત રમતાં તેણે રેતીમાં જતજતનાં ને ભાતભાતનાં આલેખન કર્યાં.

પોતાના બાપનો રાજમહેલ બનાવ્યો. ફરતા બગીચા ચીતર્યા. બગીચામાં ઝાડપાન ને પશુપંખી આલેખ્યાં. રાજની કચેરી બતાવીને સિંહાસને બેઠેલા

આપને ચીતર્યો. અળખામણી નવી માતાનું ચિત્ર દોયું ને સહોદર ભાઈનું ચિત્ર પણ દોયું. વનનાં આડપાનને ચિત્રમાં મૂર્તિમંત કર્યા. પોતાને મદદ કરનાર ભરવાડણ ડોસીનું ચિત્ર દોયું. ભયંકર રાક્ષસને પણ ન ભૂલ્યો.

ભૂંડા ભંગીરાજનું ભૂંડું મોં દોયું. આમ એણે ભાતભાતનાં અનેક ચિત્રો દોર્યાં.

આ પ્રમાણે રાજકુમાર વિજયસિંહ ચિત્રો દોરવામાં મશગૂલ હતો એટલામાં પ્રધાનની કુંવરી તેની સખીઓ સાથે દરિયાકાંઠે સહેલસફર કરવા નીકળી. પ્રધાનની કુંવરી પણ રૂપરૂપને અંખાર હતી. એના રૂપ આગળ ચાંદો સૂરજ ઝાંખા પડે ને મોટા મોટા ભૂપ ભાન ભૂલી જાય ! એ ચાલે ત્યારે કંકુનાં પગલાં પડે ને જોલે ત્યારે મોતીના વરસાદ વરસે.

પ્રધાનની પુત્રીએ વિજયસિંહને રેતીમાં ચિત્રો દોરતો દીઠો. કુંવરી કુંવર પાસે આવીને ઊભી અને ચિત્રો જોવા લાગી. એને ચિત્રો ખૂબ ગમી ગયાં. પણ તે કરતાં વધુ તો ચિત્રનો દોરનાર વિજયસિંહ ગમી ગયો. કુંવરી તો ખરેખર કુમાર પર મોહી પડી. કુંવરીએ મન સાથે ગાંઠ વાળી કે પરણું તો

આ ચિત્રકારને જ-આ કલાકારને જ પરણું. નહિ
પ્રાણ છોડું. આમ મન સાથે નકકી કરીને દોડતી

કુંવરીએ મન સાથે ગાંઠ વાળી કે પરણું તો આ ચિત્ર-
 કારને જ પરણું, નહિ તો પ્રાણ છોડું

હોડતી ઘેર ગઇ. ને રિસાઈને એક ખૂણામાં ફાટેલાં તૂટેલાં ને હબર હબર થીંગડાંવાળાં લૂગડાં પહેરીને પડી ! ન બેલે, ન ચાલે. કોઈ પૂછે તો હીબકાં ભરી-ને રડે. જોતજોતામાં પ્રધાનના ઘરમાં ખબર પડી કે કુંવરીબા રિસાયાં છે. પ્રધાને તેની સ્ત્રીને કહ્યું : “કેમ, કોઈ કુંવરી સાથે લડયું કે શું ? કોઈએ તેને ગાળ-ભેળ દીધી કે શું ? શા કારણે કુંવરી રિસાણી છે ?”

પ્રધાનની સ્ત્રી તડૂકી ઊઠી : “ મારી દીકરીને ગાળ દે એની જીભ કાપી નાખું. મારી દીકરીને તુંકારે બોલાવે તેનો ટાંટિયો વાઢી નાખું. મારી દીકરીને દુઃખ શું છે કે તે રિસાય ? ”

કુંવરીની સખીઓએ ખુલાસો કર્યો : “ નથી કોઈએ તુંકારો કર્યો. નથી કોઈએ ગાળભેળ દીધી કે નથી કોઈએ આંગળી ચીંધી. અમે તો દરિયા-કાંઠે ફરવા ગયાં હતાં. ત્યાં પરદેશી વેપારીનાં સાત વહાણ નાંગ્યાં છે. વેપારીઓનો છોકરો રેતીમાં ભાતભાતનાં ચિત્રો દોરતો હતો. એ દેખીને કુંવરી-બાને ચેટક લાગ્યું છે.”

પ્રધાન ગુસ્સે થયો. કહે : “ એ પરદેશી વેપારીઓના છોકરાને બાંધીને લઈ આવો ને એની

ધાણીએ ધાલીને તેલ કાઢવો. મારી રતન જેવી દીકરીને ચેટક લગાડનાર એ વળી કોણ ?”

પ્રધાનની સ્ત્રી કહે: “ પણ કુંવરીને તો કોઈ પૂછો. એ રીસાણી છે શા સારુ ?”

પ્રધાન અને તેની સ્ત્રી દીકરી પાસે ગયાં. વાત પૂછીને મનાવવા લાગ્યાં.

પ્રધાનપુત્રી કહે: “બસ, પરણું તો એ પરદેશી વેપારીના છોકરા સાથે જ પરણું. બીજા બધા બાઈબાપ.”

આ તો આકૃત !

પ્રધાન તટ્ટકી ઊઠ્યો: “ એવા વેપારીઓ ને બિખારીઓનો આ દુનિયામાં તોટો નથી. એવા રખડુઓ સાથે તે વળી પરણાતું હશે ? કંઈ જાત જોવી જોઈએ; કંઈ નાત જોવી જોઈએ. કે બસ, પરણવાની જ વાત ? મારા ઘરમાં એ નહિ ચાલે. રિસાણી તો ભલે રિસાણી. એની જાતે જ ઠેકાણે આવી જશે.”

પણ પ્રધાનના હુકમ તો રાજદરબારે ચાલે. ઘરમાં એનું કંઈ ચલણ નહિ. ઘરમાં તો પ્રધાન-પત્ની કહે તેમજ થાય. એકની એક દીકરી. મોટા લાડકોડે ઉછેરીને મોટી કરેલી. તે આમ ખાધાપીધા

વગર ફાટયાંતૂટયાં લૂગડાં પહેરીને એક ખૂણામાં પડી રહે એ કંઈ પ્રધાનપત્નીને ઓછું જ ગમે? એણે દીકરીને મનાવવા માંડી: “બેટા! કહે તો કોઈ કનૈયાલાલ જેવા રાજકુમાર જેડે પરણાવું. પણ તું હડ છોડી દે. રીસ છોડી દે.”

પ્રધાનપુત્રી કહે: “પરણું તો એ પરદેશી વેપારીના પુત્ર જેડે જ પરણું. નહિ તો જીભ કરડીને મરું!”

પ્રધાનપત્નીએ તો આ વર બતાવ્યો, તે વર બતાવ્યો; પણ દીકરીએ તો ખરેખરની હઠ લીધેલી. એ તો એકની એક જ વાત કહે: “પરણું તો એ વેપારીના છોકરા સાથે જ પરણું!”

પછી તો પ્રધાનને છૂટકો જ ના રહ્યો. પણ એ તો પ્રધાન. ભારે ચતુર. એણે તરત જ પેલા વેપારીઆને બોલાવ્યા.

વેપારીઆને તો ફાળ પડી. દાણચોરી કરી નથી રાજનો ગુનો કર્યો નથી ને પ્રધાન શા સારું બોલાવતા હશે? એ તો બિચારા ડરતા ખીતા પ્રધાન પાસે હાજર થયા. પ્રધાને એની સાથે છાની વાત કરી. કહે: “તમારો છોકરો ભારે હરામખોર છે.”

વેપારીઆ કહે: “એણે રાજનો કંઈ ગુનો

કર્યો હોય તો રાજ ધણી છે. રાજજીને અને આપને ફાવે તેમ કરો. જોઈએ તો ધાણીએ ધાલીને તેલ કાઢો. ”

પ્રધાન કહે: “વાત એમ નથી. તમારા છોકરાને જોયો ત્યારથી મારી દીકરી એક જ વાત લઈ બેઠી છે કે પરણું તો એ છોકરાને જ પરણું. ”

વેપારીઓ કહે: “પ્રધાનજી ! છોકરો તો પૂરો ખત્રીસ લક્ષણો છે. ”

પ્રધાન કહે: “પણ એમ કંઈ પ્રધાનની દીકરી એવા છોકરા સાથે પરણે ? પણ એણે તો ખરાખરની હઠ લીધી છે. એ તો લીધી વાત મૂકતી નથી. અને એટલે જ તમને બોલાવ્યા છે. ”

વેપારીઓ કહે: “આપ હુકમ કરો તો અમારે કબૂલ. પછી કંઈ ? ”

પ્રધાન કહે: “તમારા છોકરા જોડે હું મારી કુંવરી પરણાવું. પણ લગન થાય કે તરત જ તમારે વહાણ હંકારી મૂકવાં. મધ દરિયે જઈને તમારે એ છોકરાને દરિયામાં નાખી દેવો. આજથી ત્રીજે દહાડે મારી દીકરી મને પાછી સોંપી દેવી. એટલું કરો તો તમારું દાણ માફ કરીશ. ”

વેપારીઓ તો રાજ રાજ થઈ ગયા. એમને

થયું કે દાણુ માફ થાય છે, પછી બીજું આપણે શું જોઈએ ? ને છોકરો ક્યાં આપણો છે ? આપણે તો એને બત્રીસો ચડાવવા લીધો હતો. વેપારીઓએ પ્રધાનની વાત કબૂલ રાખી.

પ્રધાને તરત ઘડિયાં લગન લીધાં. વિજયસિંહ પ્રધાનપુત્રી સાથે પરણી ઊતર્યો. પ્રધાને પેટીઓ ભરીભરીને દીકરીને કરીઆવર આપ્યો. દીકરી વળાવી. બધાં વહાણમાં ચઢી બેઠાં. અનુકૂળ પવને વહાણ ચાલી નીકળ્યાં. પ્રધાનની દીકરી માટે વેપારીઓએ એક સરસ મળનો ખંડ કાઢી આપ્યો. વિજયકુમાર તો બીજા બધાની સાથે રહે છે. ને મોજ કરે છે. એના આનંદનો તો પાર નથી. આવી મળની કુંવરી મળ્યા પછી આનંદ કેને ન થાય ?

વહાણ તો દરિયાના પાણીમાં સડસડાટ કરતાં ચાલ્યાં જાય છે. બીજા દિવસનું પ્રભાત થયું એટલે વેપારીઓએ લાગ જોઈને કુંવરને દરિયામાં ધકેલી મૂક્યો. ને પછી તરત જ વહાણ પાછાં વાળી દીધાં !

કુમાર પાણીમાં જઈ પડ્યો. એ તો ડૂબું ડૂબું થઈ રહ્યો. પણ એનું નસીબ ભારે જોરાવર. પ્રધાનની કુંવરી જે ખંડમાં રહેતી હતી એ ખંડમાંથી એક દોરડું બહાર લટકતું હતું. કુમારે એ જોયું.

એટલે તરત જ દોરડું પકડી એ ઉપર ચઢી ગયો !
 પ્રધાનકુંવરી તો એને બેઠને વિચારમાં પડી ગઈ.
 પણ કુમારે બધી વાત કહી એટલે દાળમાં કંઈક
 કાળું છે એમ સમજીને ચતુર પ્રધાનપુત્રીએ કુમારને
 એક પેટીમાં સંતાડી દીધો. કુંવરને પેટીમાં સંતાડ્યો
 છે એવી કોઈને ખબર પડવા ન દીધી.

વહાણુ તો પાછાં ફરી ગયાં અને ત્રીજે દિવસે
 પાછાં બંદરમાં આવી પહોંચ્યાં. વેપારીઓએ શરત
 પ્રમાણે પ્રધાનકુંવરી પ્રધાનને સોંપી. અને છોકરાને
 દરિયામાં નાખી દીધાની વાત કરી. પ્રધાને વેપારી-
 ઓનું દાણુ માફ કર્યું.

પ્રધાનકુંવરી તો રંગેચંગે રમે જમે છે. ઝાઢે
 પહેરે છે ને હરેફરે છે. એને તો કશી વાતનું દુઃખ
 નથી. પ્રધાનને થયું કે દીકરોની સાન ઠેકાણે આવી
 જણાય છે. એટલે પ્રધાનના મગજ ઉપરથી એક
 જાતનો ભારે મોટો બોજો ઊતરી ગયો !

રાજકુમાર વિજયસિંહવાળી પેટી પ્રધાન-
 કુંવરીએ સાચવીને પોતાના ઝોરડામાં મુકાવેલી.
 રાત પડી એટલે કુંવરીએ પેટી ઊઘાડી. પેટી ઊઘા-
 ડીને કુમારને બહાર કાઢ્યો. નવરાવી-ધોવડાવીને
 સરસ રીતે જમાડ્યો.

સવાર પડી એટલે કુમારે દાસીનાં કપડાં પહેરી લીધાં. એ તો ઘરમાં હરેફરે છે. કુંવરીનું કામકાજ કરે છે. પણ ઘરમાં કોઈને કશી ખબર પડી નથી. નવી દાસીનું કામ બેઠને બધાં દંગ થઈ ગયાં !

હવે એ જ શહેરમાં એનો મોટો ભાઈ જયસિંહ રાજ કરતો હતો. વિજયસિંહને ફરતાં ફરતાં આ વાતની ખબર પડી ગઈ હતી. માનો જણ્યો ભાઈ યાદ આવતાં એને ખૂબ જ દુઃખ થયું. એની આંખ-માંથી ચોધાર આંસુ પડવા લાગ્યાં. એને થયું કે અરેરે નસીબ તો જુઓ ! ! ! માનો જણ્યો ભાઈ રાજ કરે છે ને હું અહીં સ્ત્રીનાં કપડાં પહેરીને દાસીપણું કરું છું ! ભાઈને મળવા એ અધીરો બન્યો છે ને કંઈ કંઈ વિચાર કરે છે. પણ કંઈ મેળ ખાતો નથી. લાગ મળતો નથી.

પણ એક દહાડો એને વખત મળી ગયો. પ્રધાનનો એક બગીચો હતો. તેમાં જાતજાતનાં રંગબેરંગી ફૂલો થતાં હતાં. આખા રાજમાં કયાંય ન મળે એવાં ફૂલ પ્રધાનના બગીચામાં થતાં હતાં. એ બગીચાનાં ફૂલના હારગજરા ગૂંથી રોજ માળી રાજ માટે લઈ જાય.

વિજયકુમારને આ વાતની ખબર પડી. એટલે

તેણે માળીની દીકરી સાથે સહિયરપણું કર્યું. એક એક દહાડો માળીની દીકરીને કહે: “લાવને, આજ તો હું હારગજરા ગૂંથી દઉં.”

એણે તો મજના હારગજરા ગૂંથ્યા. એવા હારગજરા તો એક એના દેશમાં જ ગૂંથાતા. એવી કળા ખીજ કોઈને આવડતી નહિ. અને એવા હારગજરા તો એક એના બાપને જ ચડતા.

હારગજરા ગૂંથી કરીને કુમારે માળીની દીકરીને આપ્યા. દીકરીએ તેના બાપને સોંપ્યા. માળી તો કારીગરી જોઈને ખુશ ખુશ થઈ ગયો. તેને થયું કે આજે તો રાજ જરૂર ઈનામ આપશે. હરખાતો હરખાતો માળી રાજદરબારે પહોંચ્યો.

રાજએ હારગજરા જોયા ને તેની કળા પારખી. હારગજરા જોઈને એ તો વિચારમાં પડી ગયો. આ તો ખુદ પોતાના દેશની કારીગરી. આવી કારીગરી દુનિયાભરમાં ખીજે કોઈ ન જાણે. એક એના બાપનો માળી જાણે ને ખીજે એનો નાનો ભાઈ વિજય જાણે. બાપનો માળી તો મરી ગયો હશે ને કાં મરવા પડ્યો હશે. તો શું ભાઈ વિજય આવી લાગ્યો હશે? રાજ તો માળી પર ખોટેખોટે ગુસ્સે થયો. કહે: “સાચેસાચું કહી દે, આ હારગજરા

કોણે ગૂંથી દીધા ? ”

માળી તો રાજનો ગુસ્સો જોઈ થરથર ધ્રુજવા લાગ્યો. એના ઈનામનાં સપનાં ઊડી ગયાં ને નજર સામે જવતું મોત ઊભેલું જણાયું ! એણે થરથરતી જીભે કહ્યું: “ મારી દીકરીએ ગૂંથી દીધા છે, અન્ન-દાતા ! ”

રાજ કહે: “ ખોટી વાત. સાચેસાચું કહી દે. નહિ તો ધાણીએ ધાલીને તેલ કાઢીશ. જીવતો નહિ છોડું. ”

માળી કહે: “ અન્નદાતા ! સાચી વાત એમ છે કે પ્રધાનની કુંવરીની એક દાસી છે. એ દાસીએ આ હારગજરા ગૂંથી દીધા છે. ”

રાજ કહે: “ તો કાલે એની પાસે ખીજ હાર-ગજરા ગૂંથાવી લાવજે, તો તારી વાત સાચી. તો તારો ગુનો માફ કરીશ. ”

માળી તો હેમજેમ ઘેર આવ્યો. ઘેર આવીને એણે દીકરીને વાત કરી: વાત સાંભળીને દીકરી શ્વાસભેર પોતાની બહેનપણી પાસે ગઈ. બહેનપણીને માંડીને વાત કરી. વાત સાંભળી કુંવર કહે: “ એમાં તે શી ખોટી વાત છે ? ” એમ કહીને એણે એથીયે સરસ હારગજરા ગૂંથી આપ્યા. ગૂંથી કરીને એમાં

એક ચિઠ્ઠી મૂકી. ચિઠ્ઠીમાં પોતાનું નામ લખ્યું.

માળી બીજે દિવસે હારગજરા લઈ કચેરીમાં હાજર થયો. કારીગરી ભેઠને રાજ ખુશ થયો. રાજએ પેલી ચિઠ્ઠી પણ વાંચી. એણે માળીને મોઢું ધનામ આપ્યું.

રાજએ ચિઠ્ઠી વાંચી એટલે એની શંકા મજબૂત બની. એને થયું કે આ હારગજરા ગૂંથનાર બીજે કોઈ નહિ, પણ પોતાનો ભાઈ જ છે. પણ એ ભાઈ જ હોય તો પછી સ્ત્રીના વેશમાં કેમ રહેતો હશે? એટલે વધારે ખાતરી કરવા એણે માળીને કહ્યું: “તારી દીકરીની બેનપણીને પૂછી બેજે કે એને જય-વિજયની વાત આવડે છે? પૂછી કરીને મને ખબર આપજે.”

માળીએ તો જતાંની વાર જ કુંવરને પૂછી બેયું. કુંવર કહે: “જય-વિજયની વાત કેમ ના આવડે? જેટલી લોકો જાણે છે એ પણ આવડે છે ને જેટલી નથી જાણતા એ પણ આવડે છે. રાજને વાત સાંભળવાની ઈચ્છા હોય તો અહીં આપણા બગીચામાં સુખેથી આવે.”

માળીએ જઈને રાજને વાત કરી. રાજ તો જય-વિજયની વાત સાંભળવા અધીરો બન્યો.

રાજાની આજ્ઞા થતાં તેણે વાત રાફ કરી.

બગીચામાં આસોપાલવના ઝાડ નીચે એક બેઠક બનાવવામાં આવી. મખમલ મશરૂના ગાદી-તકિયા બિછાવી રાજ જયસિંહ બિરાજ્યો છે. એક તરફ પ્રધાન ને બીજી તરફ બીજા દરબારીઓ બેઠા છે. સામે પ્રધાનપુત્રીની દાસી બેઠી છે.

રાજની આજ્ઞા થતાં તેણે વાત શરૂ કરી.

પહેલે દિવસે તો નાળિયેર બાધું ત્યાંસુધી વાત ચાલી. પછી વાત અધુરી રહી. દાસી કહે કે મારે તો ઘરમાં સાફસૂફ કરવું છે. ને એમ કહીને એ તો ઊભી થઈને ચાલી ગઈ.

બીજે દિવસે રાક્ષસના વધ અને ભંગી રાજની વાત સુધી વાત ચાલી. પછી દાસી કહે કે મારે તો કુંવરીબાને સ્નાન કરાવવું છે એટલે આગળની વાત આવતી કાલે કહીશ. એમ કહીને એ તો ચાલી ગઈ.

ત્રીજે દિવસે ફરી વાત મંડાણી. પ્રધાનપુત્રીનાં લગન અને પરદેશી વેપારીઓના કાવાદાવા સુધી વાત પહોંચી. પછી દાસી કહે કે મારે તો હારગજરા ગૂંથવા છે એટલે બાકીની વાત આવતી કાલ પર રોખો. એમ કહીને ચાલી ગઈ!

ચોથે દિવસે હારગજરા ગૂંથતી દાસી સુધી વાત પહોંચી.

આમ ચાર દિવસની વાત સાંભળતાં જયસિંહે પોતાના નાના ભાઈ વિજયસિંહને બરાબર ઓળખી

કાઢ્યો. એ પોતાના આસન પરથી ઊભો થઈ ગયો ને નાનાભાઈને હેતથી ભેટી પડ્યો. પ્રધાન, કાર-ભારીઓ, દરબારીઓ ને નગરના શેઠિયાઓ આ જોઈને ભારે નવાઈ પામ્યા !

પછી તો રાજાએ ફેડ પાડીને પોતાના સગા ભાઈની સહુને ઓળખાણ કરાવી. વાત જાણીને સૌના આનંદનો પાર ન રહ્યો.

પ્રધાન તો આવો ફેડો રાજાનો ભાઈ જમાઈ તરીકે મળ્યો એ જાણી હરખધેલો ખની ગયો !

એણે તો પ્રધાનપદું વિજયસિંહને સોંપ્યું, ને પોતે જત્રા કરવા ચાલી નીકળ્યો. વિજયસિંહ રાજકાજ સંભાળવા લાગ્યો. ને પ્રધાનપુત્રી સાથે ખાઈપીને મોજ કરવા લાગ્યો.

પછી તો રાજાએ જ્યાં ભંગીરાજ અરધું રાજ કરે છે ત્યાં સંદેશો મોકલ્યો. બધી વાત વિગતે લખી જણાવી. વાત વાંચીને રાજા તો ભંગી પર એવો ગુસ્સે થયો, એવો તો ગુસ્સે થયો કે ન પૂછો વાત ! એણે તો એનું ઘાણીએ ઘાલીને તેલ કાઢ્યું. ને પોતાની કુંવરી વિજયસિંહ સાથે પરણાવવા માટે લગ્નોત્તરી લખી મોકલી.

વિજયસિંહ કહે: “ હું તો પ્રધાનપુત્રી સાથે પરણી ચૂક્યો છું. હવે તો મોટાભાઈનો વારો. ”

જયસિંહ સાથે રાજની કુંવરીનાં લગન થયાં.
પછી બધાંએ ખાધું પીધું ને રાજ કર્યું !

જયસિંહ સાથે રાજની કુંવરીનાં લગન થયાં.

મૂરખ નગરી

એક હતા પંડિત. તેનું નામ જ્ઞાની. તે કાશી-
માં રહીને ખૂબ ભણ્યા. એટલું ભણ્યા કે ન પછો
વાત ! ભણતરની સીમા આવી ત્યાં સુધી ભણ્યા જ
કર્યું.

પંડિત જ્ઞાની ભણીગણીને પોતાને ઘેર જવા
નીકળ્યા. ગામેગામ ફરતા જાય. કથાવારતા કરતા
જાય. દાનદક્ષિણા લેતા જાય. ‘ખધાએ ભણવું
જોઈએ ને જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ’ એમ ઘેર ઘેર
કહેતા જાય.

ફરતા ફરતા પંડિત જ્ઞાની એક નગરમાં જઈ
પહોંચ્યા. સાંજ પડી ગઈ હતી. નગરનું નામ હતું
મૂરખનગર. આખા નગરમાં મૂરખા જ રહે. ખીજું
કોઈ રહે નહિ. અને મૂરખા કોઈને રહેવા દે પણ
નહિ.

પંડિતજી નગરમાં દાખલ થયા એટલે એક

એક મૂરખે પૂછ્યું: ‘ક્યાં રહેવું? ક્યાંથી આવો છો? નામ શું?’

મૂરખે પૂછ્યું: “ક્યાં રહેવું? ક્યાંથી આવો છો?
નામ શું? શું કામકાજ કરો છો?”

બંદૂકમાંથી ગોળી છૂટે તેમ એક પછી એક સવાલ મૂરખના મોંમાંથી છૂટવા લાગ્યા.

પંડિત કહે: “ભાઈ! જરા ધીરો પડ. આટલા બધા એક સામટા સવાલ કેમ પૂછવા મંડ્યો? હું કંઈ અહીંથી નાસી જવાનો નથી. મારું નામ જ્ઞાની.

કાશીથી ભણીને આવું છું. મારે ઘેર જઈ છું. આટલી જિંદગી ભણતરમાં કાઢી છે. લોકોને જ્ઞાન આપવા ખાતર જ ભણ્યો છું ! ”

મૂરખ અને પંડિત વચ્ચે વાતચીત ચાલતી હતી, એટલામાં ખીજ પાંચ સાત મૂરખાઓ આવી પહોંચ્યા.

મૂરખ કહે: “ ત્યારે તો અહીં જ રહો. અમારા નગર જેવું ખીજે ક્યાંય નથી. આખું નગર તમે નહિ જોયું હોય ! અને અહીંના જેવા માણસો ય તમને નહિ મળ્યા હોય ! ”

એક મૂરખ વચ્ચે બોલી ઊઠ્યો: “ આવું નગર ક્યાંથી જુએ ? આપણા જેવા માણસો ક્યાંથી મળે ? ખીજે ક્યાંય હોય તો જુએ ને ? કેમ, પંડિત-જી ! ખરી વાતને ? ”

પંડિત કહે: “ હા, ભાઈ. બધાં ગામ કંઈ સરખાં હોય ? થોડો થોડો ફેર તો હોય જ ને ? જુઓને, પાંચ આંગળી પણ ક્યાં સરખી છે ? એ પણ નાનીમોટી છે. ”

ગામમાં મૂરખ પટેલને ખબર પડી કે કાશીથી જ્ઞાની નામે એક પંડિત આવ્યા છે. મૂરખ પટેલ તરત દોડતા આવ્યા અને પંડિતને પોતાના ઘેર

તેડી ગયા. ઘેર જઈને કહે: “ પંડિતજી ! હવે તમે અહીં જ રહો. અમને કથાવારતા સંભળાવો. રોજ નવી નવી વાત કહો. તમે આટલું બણ્યા તો અમને પણ થોડું જ્ઞાન આપો. તમને ખાવાપીવાની અને રહેવાકરવાની બધી સગવડ કરી આપીશું. લહેરથી રહો. ખાઓ પીઓ ને મોજ કરો. ”

પંડિત કહે: “ ભલે. પણ જુઓ પટેલ ! હું આઠથી વધુ દિવસ કોઈ ગામમાં રહેતો નથી. એથી વધુ દહાડા રહેવું મને પાલવે પણ નહિ. વળી બે મહિનામાં મારે ઘેર પહોંચવું છે. ”

રાત પડી. આખી મૂરખ નગરીમાં વાત ફેલાઈ ગઈ કે એક મહાન પંડિત આવ્યા છે. નામ જ્ઞાની છે. ભારે જખરા ને જાણકાર છે.

આખું નગર પંડિતને મળવા ઊપડ્યું. સૌ પંડિતને મળ્યા. પંડિતજીએ દેશપરદેશની વાતો શરૂ કરી. વાતો સાંભળી કોઈ રાજ થાય. કોઈ હસે. કોઈ પંડિતને અક્કલ વગરના કહે. તો વળી કોઈ તેના ચાળા પાડે તો કોઈ મશ્કરી કરે. જેમ જેને ફાવે તેમ વરતે.

પંડિત જ્ઞાની આ બધું મૂગે મોઢે સહન કરે. જોઈ રહે. તેના મનમાં થયું: “ ગામમાં બધા અક્ક-

લના ઓથમીર જ લાગે છે. ઠીક છે, કંઈ નહિ. આજની રાત કાઠી નાખું. આવતી કાલે અહીંથી અગિયારાં ગણી જઈશ. રાતની વેળા કયાં જવું ?”

બધા મૂરખાઓએ મળી પંડિતજીને કથા સંભળાવવા કહ્યું. પંડિતજી કથા કરવા તૈયાર થયા.

અજવાળી રાત હતી. રાતે જમી પરવારી એક પહોર વીતી ગયા પછી પંડિતે કથા શરૂ કરી.

આખી મૂરખનગરી કથા સાંભળવા ઊભટી. છોકરાં આવ્યાં, જુવાન આવ્યા. પુરુષો આવ્યા સ્ત્રીઓ આવી. ડોસાંડગરાં પણ લાકડીને ટેકે ઠગુક ઠગુક કરતાં આવી પહોંચ્યાં.

પંડિતજી એક ઊંચા આસન પર બેઠા છે. હાથમાં પોથી છે. ગળામાં રૂદ્રાક્ષની માળા છે. કપાળે ભસ્મના લીટા છે. વચ્ચે એક મોટો ચાંદલો છે. સામે ધીનો દીવો બળે છે.

પંડિતજીએ ગળું ખંખેરી કથાની શરૂઆત કરી:—

સૂણો ધ્યાન દઈ શ્રોતાજન
એક હતો ઉદાર રાજન
તેણે કીધાં મોટાં મોટાં કામ
દુઃખ હર્યાં પ્રજનાં તમામ !

હતી રાજને હેયે ઉમેદ
 ‘મારા રાજ્યમાં ક્યાંય ન ભેદ’
 તેણે બાંધી નિશાળ વિશાળ
 બાંધ્યાં મંદિર મોટાં તળાવ !

પંડિતજી બોલ્યે જાય છે. મૂરખાઓ સાંભળ્યે
 જાય છે. કોઈને કંઈ ગમ પડતી નથી. સૌ એટલું
 જાણે કે પંડિતજી કંઈક બોલે છે ખરા.

ધીમે ધીમે કથાનો વેગ વધ્યો. સાથે પંડિત-
 જીનો ઘાંટો પણ જોરમાં આવ્યો. પંડિત ભારે રસ-
 પૂર્વક કથા કહે. પણ કોઈ સમજે નહિ, મૂરખાઓને
 મન તો તૂંબડીમાંના કાંકરા !

કથા સાંભળનારાઓમાંથી કોઈ ડાળા ફાડે.
 કોઈ એકબીજા સામું જુએ. કોઈ ઝાકાં ખાય. કોઈ
 પંડિતજીના ચાળા પાડે. કોઈ મોટેથી હસે તો કોઈ
 ફિક્કિયારી પાડે. વાતો કરનારાઓનો તો પાર જ
 ન મળે !

પંડિત મનમાં વિચારે: “હશે કંઈ નહિ. કથા
 પૂરી થાય એટલે પત્યું ! પલાળ્યું તો પૂરું કરવું.
 આ તો ભેંશ આગળ ભાગવત જેવું છે.”

પંડિત તો ઉતાવળે ઉતાવળે પોથીનાં પાનાં
 ફેરવવા લાગ્યા. જેમતેમ કથા પૂરી કરવાનો જ વિચાર.

થોડાક મૂરખાઓ ઊભા થયા. છાની છાની વાતો કરવા લાગ્યા, અંદરોઅંદર ધુસપુસ કરવા લાગ્યા. “આ તો મહા આફત આવી ! આ પંડિતમાં તો કંઈ જ દમ ન મળે. આ તો કંઈ જાણુતો જ નથી. કથા આવી હોય ? જાણે આપણે કોઈ દિવસ કથા સાંભળી જ કેમ નહોય ! આને બકબક કરવાનો, બરાડા પાડવાનો રોગ થયો છે. બીજું કંઈ નથી. તે વગર આમ ન કરે. ”

બે ચાર જણા બોલ્યા : “આનો કંઈ અટ ઉપાય કરવો જોઈએ. નહિ તો આ માણસ ગાંડો થઈ જશે. અને આપણે માથે, આખી નગરીને માથે ભારે આફત આવશે. ”

એક જણ કહે : “ખરી વાત છે. આનો અટ ઉપાય કરવો જોઈએ. નહિ તો આ ખીમારી એવી છે કે વધ્યા જ કરે. ”

બધા મળીને વિચાર કરે, પણ ઉપાય સૂઝે નહિ.

આખરે એક મૂરખે ઉપાય બતાવ્યો. તે કહે : “મારા શિંગડા પૂછડા વગરના પાડાને પણ આવો જ રોગ થયો હતો. દિવસ અને રાત બરાડયા જ કરે. ઘડીવારે ય ન અંપે. જ્યારે મેં એની દવા કરી ત્યારે જ એ અંખ્યો. ”

પાંચ સાત મૂરખા સામઠા બોલી બિઠ્યા: “કંઈ દવા ? અટ કહે, નહિ તો આ પંડિતજીનું હમણું ખસી ધસી જશે. આ કંઈ કથા છે ? આ તો નર્થો બકબકનો રોગ છે, રોગ ! આ તો ભારે ભયંકર રોગ.”

પેલો કહે: “સાંભળો ત્યારે. મેં એક કોશને ખૂબ ગરમ કરી; તપાવીને લાલચોળ કરી; પછી પાડાની પીઠ પર, છાતી પર, મોં પર, પગ પર, અને આખે શરીરે દેવાય તેટલા ડામ દીધા ! ડામ દેતાંની સાથેજ આરામ થઈ ગયો ! તે ધડીથી તેણે ખરાડા પાડવાનું મૂકી જ દીધું !”

સૌને આ ઉપાય ગમી ગયો. સૌએ મળીને પંડિતને ડામ દેવાનું નક્કી કર્યું. પાંચ સાત જણ દોડ્યા. કોશ લઈ આવ્યા. ખૂબ તપાવી રાતીચોળ કરી, ધગધગતી કોશ લઈ પંડિતજી પાસે જઈ પહોંચ્યા.

પંડિતજી ચેતી ગયા. તેણે જાણ્યું કે નક્કી મોત બેઠું થયું છે. નાસવા મહેનત કરી પણ નસાય શી રીતે ? મૂરખાનો એવો અગાધ પ્રેમ કે જવા જ ન દે !

આખી સભામાં હોહા મચી ગઈ. એક જણ બધાંને સમજાવવા લાગ્યો: “પંડિતજીને બકવાટની બીમારી લાગુ પડી છે. બીજું કંઈ નથી. કથા તો

આપણે ધણી સાંભળી છે. પણ આવી તો એકેય નહિ. આને કથા ન જ કહેવાય. ખરેખર, આ તો બકવાટનું જ દરદ છે. ખૂબ ભણ્યા એટલે જ આ દરદ વળગ્યું લાગે છે. ”

મૂરખને વિચાર થોડો જ હોય? બધા એક-સામટા ખોલી ઊઠ્યા: “ હા, હા. વાત ખરાબર છે. ”

આર પાંચ મૂરખાઓએ મળી પડિતને મનખૂત પકડી શખ્યા. એકબીજા હાત્ર દેવા લાગ્યા.

મૂરખ પટેલ પણ બધાની સાથે જ ભળી ગયા.

પંડિતને બીકનો પાર ન રહ્યો. આખું શરીર ધ્રુજે. બોલવા બંધ પણ જીભ ઊપડે નહિ. ગળામાંથી અવાજ નીકળી જ ન શકે. મનમાં કંઈ કંઈ થાય. આખું શરીર પરસેવે રેખાંબ થઈ ગયું.

ચાર પાંચ મૂરખાઓએ મળી પંડિતને મજબૂત પકડી રાખ્યા. એક જણ ડામ દેવા લાગ્યો.

પંડિત તો જે ચીસો નાખે; જે ચીસો નાખે ! રડે, કકળાટ કરે. હાથે પગે લાગે. પણ મૂરખા સાંભળે જ શાના ? એમને તો પંડિતનું દરદ મટાડયા વગર ચેન પડે તેમ નહોતું.

મૂરખ પટેલ પંડિતને સમજાવવા લાગ્યો :
“ગભરાશો નહિ, પંડિતજી ! તમને બકવાટનું દરદ લાગુ પડ્યું છે. ધીરજ ધરો. હમણાં આરામ થઈ જશે. બરાબર તમારા જેવું જ દરદ અમારા ગામના એક જણના શિંગડા પૂંછડા વગરના પાડાને થયું હતું. તેને ડામ દીધા કે તરત જ આરામ થઈ ગયો હતો. તમને પણ હમણાં જ આરામ થઈ જશે.”

પંડિતજીના શરીર પર એક પછી એક ડામ પડ્યે જતા હતા. પંડિતમાં જવાબ આપવા જેટલી

શુદ્ધિ ન રહી. આખું શરીર દાઝી ગયું. ચામડી કાળી પડી ગઈ. ડોળા ફાટી ગયા. પંડિત કાયમ માટે શાંત થઈ ગયા. બકવાટ શમી ગયો !

પંડિત શાન્ત પડ્યા એટલે સૌ કહેવા લાગ્યા :
“ જોયું ? દરદ મટી ગયું ને ? હવે છે ક્યાંય દરદની અસર ? ડામ ન દીધા હોત તો દરદ જરૂર વધી પડત ! ”

પંડિતને થોડીવાર જમીન પર પડી રહેવા દીધા. પછી એક જણ કહે : “ પણ હવે આ પંડિતને ઉઠાડો તો ખરા ! અહીં સૂઈ રહે તે કામ આવે ? હવે ક્યાં દરદ છે ? ઉઠાડો, ઉઠાડો ! ”

સૌ મળીને પંડિતને ઉઠાડવા લાગ્યા. ઢઢા-ળવા લાગ્યા. મોટેથી બૂમો પાડીને બોલાવવા લાગ્યા.

પણ પંડિતજીમાં જીવ હોય તો બોલે ને ? પંડિ-તનું દરદ ગયું ને સાથે જીવ પણ ગયો !

ઠનઠનપાળ

કંઈ કેટલાંય વરસો પહેલાંની વાત.

એકગામમાં એક છોકરો રહે. નામ ઠંઠણપાળ. નામ સાંભળીને હસવું આવે. પણ ખરેખર તેનું નામ એજ-ઠંઠણપાળ જ હતું. નામ તેવા ગુણ પણ તેનામાં હતા.

તેનાં માપાપે જાણી જોઈને જ આવું નામ પાડ્યું હતું.

વાત એમ હતી કે ઠંઠણપાળના માપાપનાં બધાં જ છોકરાં જન્મીને મરી જતાં. કોઈ જીવે જ નહિ ! એમને એક જોષી મહારાજે કહેલું કે : “ છોકરાનું નામ ઠંઠણપાળ રાખો તો જીવશે. ”

જોષીજીની વાત માનીને માપાપે પોતાના દીકરાનું નામ ઠંઠણપાળ પાડ્યું.

ઠંઠણપાળ મોટો થયો. સમજણો થયો. ગામ-લોક તેને “ ઠંઠણપાળ ! ઠંઠણપાળ ! ” કહીને ચીઢવે ને મશ્કરી કરે.

ઠંઠણપાળને ગમે નહિ. એ તો રડીને ઘેર આવે, ને માને કહે: “માડી, રે! તેં મારું નામ આવું ઠંઠણપાળ કેમ પાડ્યું? તને ખીજું કોઈ નામ જ ન જડ્યું? ગામલોક મારી મશ્કરી કરે છે, ને મને ઠંઠણપાળ ઠંઠણપાળ કહીને ચીઢવે છે. આવું તે નામ હોય?”

મા કહે: “બેટા! એજ નામ રુડું ને રૂપાળું છે. ગામલોક છોને બક્યા કરે. તારા નામ જેવું દુનિયાબરમાં ખીજા કોનું નામ છે?”

પણ ઠંઠણપાળના મનનું સમાધાન થાય નહિ. તેને પોતાનું આવું નામ ગમે નહિ. એ તો ચિંતામાં ને ચિંતામાં સુકાવા લાગ્યો.

એક દિવસ ઠંઠણપાળ માપ્યાપને કહ્યા મૂક્યા વગર સરસ નામ શોધવા ચાલી નીકળ્યો.

ચાલતાં ચાલતાં એક ગામ નજીક પહોંચ્યો. ગામના સીમાડામાં એક ગરીબ બાઈ છાણું વીણતી હતી. ઠંઠણપાળે તેને પૂછ્યું: “બહેન, તારું નામ શું?”

“મારું નામ લક્ષ્મી.”

“લક્ષ્મી?”

“ જહેન તાઝં નામ શુ ? ”

“ હા, ભાઈ. લક્ષ્મી. ”

“ તો તમે છાણું કેમ વીણો છો ! લક્ષ્મી તે કદી છાણું વીણતી હશે ? ”

લક્ષ્મી ગોલી:—“ અરે, ભાઈ નામમાં તે શું બળ્યું છે ? નામની સાથે કામને શું સગપણ છે !

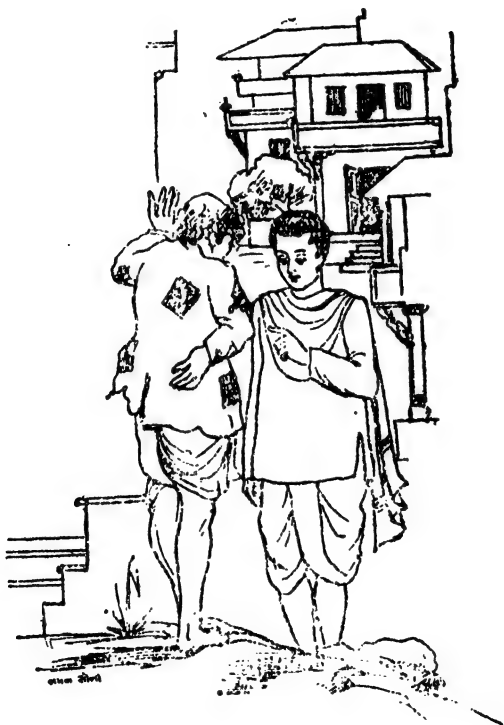
એ તો એમજ ચાલે. એમાં કંઈ નવાઈ નથી.”

પણ ઠંઠણપાળને તો ખરેખર નવાઈ લાગી.

“ઠીક બહેન” કહીને તે આગળ ચાલ્યો.

થોડે દૂર ગયો ત્યાં એક બિખારી આવ્યો.

બિચારો બે દહાડાનો ભૂખ્યો હતો. તેણે ઠંઠણપા-

“નામ તો રૂડું રૂપાણું ધનપાળ
છેપણ ખાવાના સાંસા પડે છે”

ળને કહ્યું: “ભાઈ, ખાવાનું હોય તો આપો ને ! બે દહાડાનો ભૂખ્યો છું.”

ઠંઠણપાળે ઉદાસ થઈ ને કહ્યું: “મારી પાસે તો કંઈ નથી. પણ ભાઈ, એક વાત પૂછું. તારું નામ શું !”

ભિખારી બોલ્યો: “નામ તો રૂડું રૂપાળું ધનપાળ છે. પણ ખાવાના સાંસા પડે છે.”

ઠંઠણપાળ તો રૂધિરજ ગયો. તે કહે: “અલ્યા, ભાઈ, આવું રૂડું ને રૂપાળું નામ ને ખાવાના સાંસા ! કેવી નવાઈ ! ધનપાળ તે કદી ભીખ માગે ? તો પછી તેને ધનપાળ કેમ ગણવો ?”

ભિખારી ધનપાળ કહે: “અરે, ભાઈ ! નામમાં તે શું બળ્યું છે ! હું ધનપાળ છું છતાં ભીખ માગું છું ને ? નામ અને નસીબને અને નામ અને કા-મને હજાર ગાઉનું છેદું છે !”

ઠંઠણપાળ તો મૂંઝો મૂંઝો સાંભળી જ રહ્યો. ભિખારી ધનપાળે ફરી વાર ખાવાનું માગ્યું. એટલે ઠંઠણપાળે ચાલતી પકડી.

તેનું મન વિચારે ચઢ્યું: “અરે, ભગવાન ! બધે જ આવું હશે ? નામ રૂડાં રૂપાળાં ને નસી-બમાં—જિંદગીમાં આપદાના ડુંગરા. તો પછી નામનો મોહ નકામો જ ને ?”

તેનું મન વિચારે ચઢ્યું: “અરે, ભગવાન! બધે જ આવું હશે? નામ રૂડાં રૂપાળાં ને નક્ષીબ-માં-જિંદગીમાં આપદાના ડુંગરા. તો પછી નામનો મોહ નકામો જ ને?”

આમ વિચારમાં ને વિચારમાં તે ચાલ્યો જાય છે.

ગામના પાદરમાં પહોંચ્યો. ત્યાં કેટલાક માણસો મુડદું લઈને સામે મળ્યા. ઠંઠણપાળ ઊભો રહ્યો. ડાઘુઓ માંહોમાંહે વાત કરતા હતા: “અમરસિંહ ભાઈ ભારે ભલા હતા. શી એમની ભલાઈ ને શી એમની ઉદારતા !”

ઠંઠણપાળ ઊભો ઊભો સાંભળતો હતો.

ડાઘુઓ સ્મશાન તરફ ચાલ્યા ગયા.

થોડીવારે એક માણસ ત્યાંથી નીકળ્યો. ઠંઠણપાળે તેને પૂછ્યું: “ભાઈ આ ગામમાં કોણ મરી ગયું?”

પેલો માણસ કહે: “અમરસિંહભાઈ! ભારે ભલા માણસ હતા. ઉદાર પણ એટલા જ.”

ઠંઠણપાળ બોલ્યો: “અરે, ભાઈ! અમરસિંહ મરણ પામે તો પછી એમનું નામ અમરસિંહ શાનું? “અમર”નું તે વળી મરણ થતું હશે?”

પેલા માણસને હસવું આવ્યું. તે કહેઃ
 “અલ્યા, છોકરા ! તું તો મૂરખ લાગે છે. અમર-
 સિંહ હોય તેય મરે ને અજરામર હોય તેય ગુજરી
 જાય. અને અવિનાશ હોય તેય રામશરણ પામે!
 નામને અને મોતને કંઈ સંબંધ થોડો જ છે ?”
 એટલું કહી તે ચાલતો થયો.

ઠંઠણપાળ માથું ખજવાળતો ઊભો જ રહ્યો.
 તે વિચારેઃ “અજખ, ભાઈ ! ખરેખર અજખ !
 નામ લક્ષ્મી પણ વીણે છાણાં. નામ ધનપાળ પણ
 માગે ભીખ. નામ અમરસિંહ પણ મરવાનો તો
 ખરો જ. અરે, ભગવાન ! આ તો બધું ઊંધું જ
 લાગે છે.”

થોડીવાર વિચાર કરીને ઘર તરફ પાછો ફર્યો.

ગામમાં પહોંચ્યો. તેના ભાઈબંધો બજારે બેઠા
 હતા. તેમણે ઠંઠણપાળને પૂછ્યુંઃ “અલ્યા, ક્યાં
 ગયો હતો ? તારાં માખાપ તો તારી શોધાશોધ કરી
 રહ્યાં છે. ભલા માણસ, જા, ઝટ ઘેર પહોંચ. ક્યાં
 ગુમ થઈ ગયો હતો ?”

ઠંઠણપાળ કહેઃ “અરે, ભાઈ ! મૂકાને વાત.
 હું તો નામ શોધવા ગયો હતો પણ.....” બોલતાં
 બોલતાં અટક્યો.

દોસ્ત કહે: “પણ શું? બોલી દેને, જે હોય તે. કંઈ શરમ આવે છે? કયું નામ પસંદ કયું?”

ઠંઠણપાળ બોલ્યો: “છે તેનું તે જ.”

બાઈબંધે પૂછ્યું: “ઁટલે?”

ઠંઠણપાળે જવાબ દીધો: “ઁટલે—

લક્ષ્મી છાણું વીણતી
અન્ન માગે ધનપાળ
અમરસિંહ મરતાં દીઠો
તો ભલો, હું ઠંઠણપાળ!”

પ્રધાનની અફલ

અવધ(ઉત્તર હિંદ)માં એક રાજા હતો. ખડું મોટો નહિ. વીસપચીસ ગામનો ધણી. પણ ગણતો રાજા.

રાજા મોટો ભગત હતો. પૂજાપાઠનો ભારે શોખીન. વહેલી સવારે ઊઠે. દાતણપાણી કરે. નહાય ધૂએ. ચાપાણી ને હુકકાપાણી પીએ. પછી ભગવાનની પૂજા કરવા બેસે. કલાકેક પૂજા કરે. પછી પુરાણપાઠ કરે.

પુરાણપાઠ કરવાની રાજાજીની રીત ખરેખર અજબ હતી. એક નોકર જમણી બાજુએ બેસે. એક ડાબી તરફ બેસે. જમણી બાજુએ બેઠેલો નોકર પુરાણપોથીનું એકએક પાનું રાજાનાં હાથમાં મૂકતો જાય. રાજા પાનું વાંચીને ડાબી બાજુએ બેઠેલા નોકરના હાથમાં મૂકે.

કેટલીક વાર તો વાંચ્યા વગરજ પુરાણપોથીનાં પાનાં જમણાં ડાબાં થઈ જાય! રાજાની કુરસદ પર આધાર!

આમ એક રાજા ને બે નોકરો ત્રણ જણ મળી-

ને હંમેશાં પુરાણપોથીને જમણી બાજુએથી ડાબી બાજુએ મૂકે. રાજ જીવ્યો ત્યાં સુધી આ પ્રમાણે પુરાણપાઠનો નિયમ એમણે અખંડપણે જળવી રાખેલો.

રાજનો મહેલ ગંગા નદીના કાંઠાથી થોડે દૂર હતો.

એક દિવસ ગંગાજીમાં મોટી રેલ આવી. રાજના મહેલની દીવાલો આગળ પાણી આવ્યાં. રાજનાં થોડાંક ગામોમાં પણ રેલનાં પાણી દાખલ થયાં. આ વાતની રાજને જાણ કરવામાં આવી.

રાજએ રાજ્યપંડિતોને તેડાવ્યા. અને કહ્યું:
“પંડિતવરો! મંત્રબળથી ગંગાજીનાં પાણી અટકાવો.”

પંડિતો કહે: “મહારાજ! એમ તે કંઈ ગંગાજીનાં પાણી અટકે? એ તો પૂરનાં પાણી. ગંગામૈયા શાંત થશે એટલે આપોઆપ અટકી જશે.”

રાજ કહે: “એ હું જ જાણું. ગંગાજીને શાંત સ્થાનો સમય કોણ જાણે કયારેય આવે? એટલામાં તો રાજ રૂખી જાય. રાજની માથે આકૃત આવી છે ને તમને શાંત રહેવાનું સૂઝે છે !”

રાજાએ રાજ્યપંડિતોને તેડાવ્યા અને કહ્યું: “પંડિતવરો! મંત્રબળથી મંજાણનાં પાણી અટકાવો!”

પંડિતો કહે: “મહારાજ! પણ એનો કંઈ ઉપાય નથી. મંત્રબળ વડે ગંગાજળનાં પાણી નહિ ઓસરે.”

રાજા ક્રોધે ભરાયો. કહે: “ત્યારે જાઓ તમારો

ઘેર. મંત્રો જૂઠા. તમારી વિધા નકામી. આજથી તમારાં વર્ષાસન બંધ !”

પંડિતો મૂંઝાયા. હવે ?

એક પંડિતને થયું કે, રાજા કહે તેમ કરવામાં આપણું શું લૂંટાઈ જવાનું હતું ? હુકમભંગ કરીને નાહક વર્ષાસન શા સારુ ગુમાવવું ? તેણે બીજા પંડિતોને ઈશારત કરી સમજાવ્યા કે, હાએ હા બણો.

બધા પંડિતો કબૂલ થયા. કહે : “ મહારાજ ! આપ કહો તેમ કરવા અમે તૈયાર છીએ. ”

રાજા કહે : “ જાઓ ત્યારે, ગંગાકાંઠે, ને મંડો મંત્ર બણવા. ”

પણ એમ કંઈ રેલનાં પાણી આસરે ? ઉતરે ? ઊલટું પાણી તો વધતાં ચાલ્યાં.

પંડિતોની ગભરામણનો પાર ન રહ્યો.

એક જણ બોલી ઊઠ્યો : “ બાઈઓ ! આ વર્ષાસન જીવ ના લે. સંભાળજે—મારું માનો તો ચાલો ઘેર. જીવતા હઈશું તો વર્ષાસન જ છે. ”

બે ચાર લોકો પંડિત હતા તે બોલી ઊઠ્યા : “ હસણાં બેસી રહો ને. ઝેઘએ તો ખરા કે શું

થાય છે. પૂરનાં પાણી નહિ ઓસરે-ધીમા નહિ જ પડે તો પછી ઘેર ચાલ્યા જઈશું. ”

આમ કરતાં કરતાં સાંજ પડવા આવી. રેલ તો ઘટવાને બદલે વધતી ચાલી.

સાંજે રાત્રીએ પંડિતોને પૂછાવ્યું કે મંત્રખળની અસર કેટલી થઈ ?

પંડિતોએ જવાબ મોકલ્યો : “ હજુ સુધી તો કંઈ અસર થઈ નથી. આ વખતે ગંગાજી ભારે કોખ્યાં હોય એમ જણાય છે. ઝટ દઢને શાંત પડે એમ લાગતું નથી. ”

રાત્રીએ વજરને ઘોલાવ્યો. વાત કરી. સલાહ માગી.

વજર બુદ્ધિશાળી હતો. રાત્રીનું ગાંડપણ એ જાણી ગયો. તેણે યુક્તિ લડાવી. કહે : “ મહારાજ ! કલ્પજીગની ગંગા મંત્રથી નહિ માને. ”

રાત્રી કહે : “ ત્યારે કરવું શું ? તમે ઉપાય બતાવો. ”

વજરને થયું કે યુક્તિપૂર્વકનો ઉપાય નહિ બતાવવામાં આવે તો પંડિતો નાહકના માર્યા જશે. રાત્રી એમનાં વર્ષાસન બંધ કરશે ને ઉપરથી સળ કરશે. વજર કહે : “ મહારાજ ! ઉપાય તો છે પણ જરા નવાઈભર્યો છે. ”

રાજા કહે: “ ભલેને નવાઈભર્યો રહ્યો. મારે તો પૂરનાં પાણી અટકે એ જ જોવાનું. કહેા જોઈએ, ઉપાય ? ”

વજીરે ઉપાય બતાવ્યો: “ મહારાજ ! ધોકે ધોકે ધણેડવામાં આવે તો પૂરનાં પાણી તરત શાંત પડી જાય. ધોકાશાસ્ત્ર જેવું એકે શાસ્ત્ર નહિ ને ધોકા ઉપાય જેવો એકે ઉપાય નહિ.”

વાત સાંભળીને રાજા હસી પડ્યો. કહે: “હા, વાત તો તદ્દન ખરી. ત્યારે માણસો એકઠાં કરો ને લઈ જાઓ ગંગાકાંઠે. ને મંડો પાણી પર ધોકા મારવા—લાઠીઓ ઝૂડવા ! ”

વજીરે બસોએક મનૂરોને લાઠીઓ લઈને ગંગાકિનારે મોકલ્યા.

રાજાના હુકમ મુજબ મનૂરો ગંગાકાંઠે જઈ-
ને ધસમસતા પાણી પર મંડ્યા લાઠીઓ ઝૂડવા ! ”

આમ કરતાં કરતાં મધરાત વીતી ગઈ. પરોઢ થયું. ગંગાજનાં પાણી આપોઆપ ઊતરવા લાગ્યાં.

આ જોઈ મનૂરોને પણ થયું કે આ બધો લાઠીઓનો જ પરતાપ ! હવે તો તેઓ પણ જાણે મોટા વિજય મેળવ્યો હોય તેમ તાનમાં આવીને એવડા બળથી લાઠીઓ ઝૂડવા લાગ્યા !

રાભના હુકમ મુજબ મજૂરો ગંભીરતાથી જઈને ધસમસતા
પાણી પર મંડયા લાડીઓ છૂડવા !

સવાર પડી.

રેલ ઊતરી ગઈ.

પાણી ઓસરી ગયાં.

વજરને આ વાતની જાણ કરવામાં આવી.
વજર તો આખી વસ્તુ જાણતો જ હતો. એને આ
વાતની કોઈ નવાઈ પણ નહોતી. એ તો હરખાતો
હરખાતો રાજ પાસે ગયો. જઈને વાત કરી.

રાજ કહે: “વાહ, વજર ! વાહ ! ધન્ય
તમારી અક્કલને.”

વજર કહે: “મહારાજ ! જશનેા અધિકારી
હું નથી. ખરો અધિકારી તો ધોડાશાસ્ત્ર છે. એના
પરતાપેજ પૂરનાં પાણી ઓસર્યાં.”

રાજ કહે: “તદન ખરી વાત. હવેથી હું
રોજ ધોડાશાસ્ત્રનો પાઠ કરતો રહીશ.

વજર હસી પડ્યો !

ચાલાક ચતુર

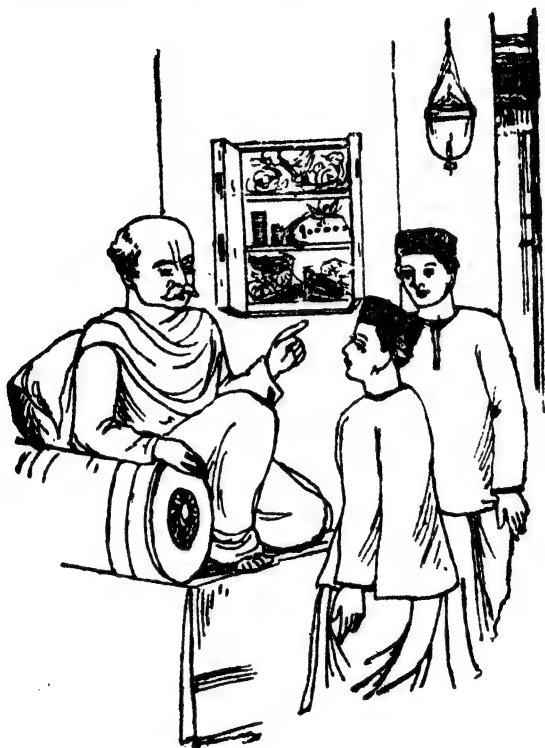
એક હતા શેઠ. ભારે ઉસ્તાદ. લોભિયા પણ પશુ એટલા જ. શેઠને બે દીકરા. એકનું નામ મોહન ને બીજનું નામ ચતુર. મોહન મોટા ને ચતુર નાનો. મોટા દીકરો મનમોહ ને દૂંઝી બુદ્ધિનો હતો. નાનો દીકરો નામ પ્રમાણે ચતુર ને શેઠની માફક ભારે ઉસ્તાદ હતો.

એક દિવસ શેઠ માંદા પડ્યા. શેઠ પાસે મોટી મિલકત હતી. સોનું રૂપું ને જરજવાહર પણ પુષ્ક-હતું. રોકડ નાણાંનો પાર નહોતો.

શેઠને થયું કે મારી હયાતીમાં જ આ બધી મિલકત ને નાણું બંને છોકરાઓને સરખે ભાગે વહેંચી આપું તો પાછળથી અગડો ન થાય.

વળી શેઠને બીજે વિચાર આવ્યો: મોટા દીકરા મોહનમાં ઝાઝી અક્કલ નથી. વળી કંઈક ઉડાઉ પણ છે. એને હાથ જેટલી મિલકત જશે તેટલી થોડા દહાડામાં જ સાફ કરી નાખશે. નાના છોકરા ચતુરના હાથમાં મિલકત રહેશે તો બચશે. ને મારું નામ રાખશે.

મોટા દીકરાને માઠું ન લાગે એટલા ખાતર
શેઠે વિચાર કરીને યુક્તિ ખોળી કાઢી. પછી ખંને
છોકરાઓને ખોલાવીને કહ્યું: “જુઓ બેટાઓ! હું”

‘ખંને છોકરાઓને પાસે ખોલાવીને શેઠે કહ્યું: જુઓ બેટાઓ.’

તો હવે થોડા દિવસનો મહેમાન છું. આપણી પાસે
પુષ્કળ મિલકત છે. ને રોકડ નાણું પણ ધણું છે.

પણ મને બીક છે કે મારા મરણ પછી તમે મિલકત માટે લડશો અગડશો. પણ એમ ન થાય તે માટે હું તમારી પરીક્ષા કરવા ઈચ્છું છું. પરીક્ષામાં જે પાસ થાય તેને બધી મિલકત મળે. બાલો, તમારો શો વિચાર છે?”

બંને છોકરાઓ કહે: “ભલે. જેવી તમારી ઈચ્છા.”

શેઠ કહે: “ત્યારે ઘરમાંથી બંને જણા એક એક તપેલી લઈ આવો.”

બંને ભાઈઓ તપેલી લઈ આવ્યા.

શેઠે બંને જણાના હાથમાં એક એક પાઈ મૂકી. પછી કહે: “જાઓ ત્યારે, બન્નરે જઈને પાઈના ધીથી તપેલી ચીટકાવી લાવો.”

મોહન ને ચતુર ઊપડ્યા. બંને જુદી જુદી બન્નરે ગયા. એક ધીવાળાની દુકાને જઈ મોહને કહ્યું: “શેઠ! મારા બાપાજીએ કહ્યું છે કે પાઈના ધીથી તપેલી ચીટકાવી આપો.”

ધીવાળો હસી પડ્યો. કહે: “અલ્યા, ભેજું ઠેકાણે છે કે નહિ? પાઈના ધીથી તપેલી ચીટકતી હશે? જા, જા, રસ્તે પડ. આવ્યો મોટો ધીવાળો!”

મોહન વીલે મોંઝે પાછો ફર્યો.

ચતુર તો ખરેખરી ચતુરાઈ અજમાવી.

વાણીઆને ત્યાં જઈ કહે: “શેઠ! આ તપે-
લીમાં રૂપિયાનું ધી જોખી આપો. હું, ને તમારે
ત્યાં સાકર છે કે ?”

વાણીઆ કહે: “હા, છે. કેટલી જોઈએ છે?”

ચતુર કહે: “જોઈએ મણેક.”

વાણીઆ કહે: “લઈ જાઓ, મારા મહેર-
આન !”

ચતુર કહે: “પણ પહેલાં ધી તો જોખી
આપો.”

વાણીઆએ ઝપાટાખંધ ધી જોખી આપ્યું.

ચતુરે પૂછ્યું: “કેટલું જોખ્યું?”

વાણીઆ કહે: “શેર.”

ચતુર બોલ્યો: “કેમ, શેર ?”

વાણીઆ કહે: “ત્યારે કેટલું?”

ચતુર કહે: “છગન શેઠ તો સવાશેર આપે
છે. તમે વધુ ન આપો તો સવાશેર તો આપો જ
ને?”

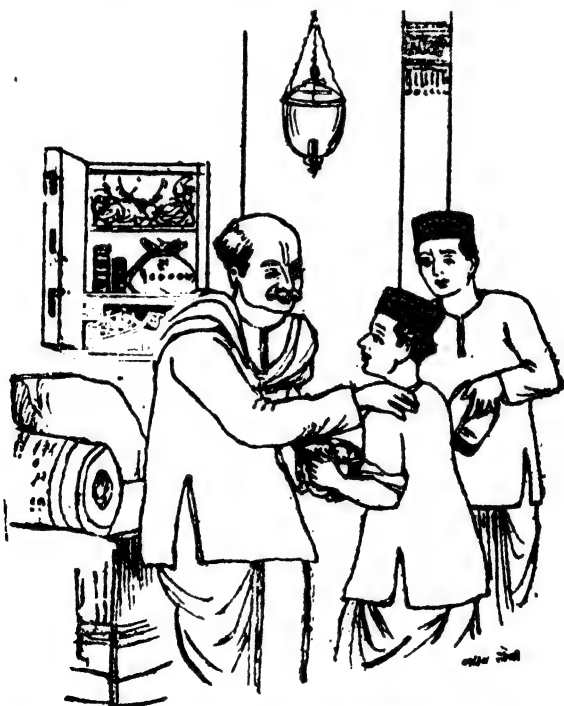
વાણીઆ કહે: “શેરનો ભાવ છે. જોઈએ તો

લે. ન પરવડે તો છગન શેઠને ત્યાંથી લઈ લે.”

ચતુર કહે: “જેવી તમારી મરજી. હું કંઈ બળબળીથી થોડો જ માગું છું? બનર ભાવે માગું છું. માફ કરજો. લાવો—તપેલી.”

વાણીઆએ ધી ઠાલવી લઈ તપેલી ચતુરના હાથમાં મૂકી.

ધીથી ચીટકેલી તપેલી લઈ ચતુર ઘેર આવ્યો.

સિંહે પૂછ્યું: “આમ કેમ ? પાઈ પાછી કેમ લાવ્યો ?”

શેઠના હાથમાં ઘી ચીટકેલી તપેલી મૂકી.
સાથે પાઈ પણ મૂકી.

શેઠે પૂછ્યું: “આમ કેમ? પાઈ પાછી કેમ
લાવ્યો?”

ચતુરે વાત કરી.

ચતુરની ચતુરાઈ જોઈ શેઠે પોતાની તમામ
મિલકત તેને સોંપી.

ચતુર નામ પ્રમાણે ચતુર-ચાલાક તો ખરોસ્તો.

ચંદ્રાવલી

ચન્દ્રનગર નામે એક મોટું નગર હતું. નગરના રાજાનું નામ ચન્દ્રસેન. રાજા ચન્દ્રસેનનું રાજ્ય બહુ મોટું હતું. નાનાંમોટાં ઘણાંય રાજ્યો તેના તાબામાં હતાં. રાજા ભારે ચતુર અને પરાક્રમી હતો. સાદો ને વિનયી પણ એટલો જ. પ્રજા સુખી તો પોતે સુખી એવી એની માન્યતા.

પ્રજા પણ રાજા ચંદ્રસેન પર ભારે હેત રાખે. રાજા પણ પ્રજા પર જરાય દુઃખ ન પડવા દે. રાજા મોટું એટલે કારભારીઓ પણ ઘણા. રાજસભામાં પંડિતો પણ ઘણા હતા. રાજ્યનું લશ્કર પણ પારવગરનું. રાજા અને પ્રજા સુખમાં દિવસ વીતાવે. સૌ આનંદ અને લહેરમાં રહે.

એક દિવસની વાત.

રાજા પર અણુધારી આકૃત આવી પડી.

રાજા ચંદ્રસેનને એકની એક લાડકી કુંવરી હતી. તેનું નામ ચંદ્રાવલી.

રાજકુંવરી ચંદ્રાવલી રૂપરૂપનો અંબાર હતી. ને ગુણનો તો ભંડાર. ચંદ્રના શીતળ મનોહર તેજ

શાભ અંદાવણને એકની એક હાલતી કુવરી હતી. તેણી
નામ અંદાવણી.

કરતાં ચંદ્રાવલીનું તેજ ચઢિયાતું હતું. રાજ ચંદ્રાવલી પર વહાલના વરસાદ વરસાવે. રૂપગુણના બંડાર સમી ચંદ્રાવલી વગર રાજને ઘડીએ ચેન ન પડે. રોજ સવારે ઊઠીને પહેલાં ચંદ્રાવલીનું મોં જોયા પછી જ રાજ બધાં કામ કરે.

પણ એક દિવસ ભારે દુઃખદ બનાવ બન્યો.

એક દહાડો મધરાતે ચંદ્રાવલીને મહેલમાંથી કોઈ ઉઠાવી ગયું. રાજને સવારે ખબર પડી. વાત જાણીને રાજના દુઃખનો પાર ન રહ્યો. કુંવરી વગર એને તો બધું સૂનું સૂનું લાગે. ચંદ્ર આથમતાં અંધારું થાય તેમ રાજકુંવરી ચંદ્રાવલી ગુમ થતાં રાજના મનમાં અંધકાર છવાઈ ગયો. રાજના કલ્પાંત ને ચિંતાનો પાર નથી.

રાજએ કુંવરીની શોધ કરવા હશે દિશામાં સિપાઈઓ દોડાવ્યા. ઢંઢેરો પીટાવીને જાહેર કયુ ક્રે—

“ રાજકુંવરીને શોધી લાવનારને મોટું ઈનામ આપવામાં આવશે. અને રાજનો મોટો હોદ્દો આપવામાં આવશે. ”

રાજએ ઘણાંય દિવસ સુધી રાજકુંવરીની

તપાસ કરાવી. પણ કયાંય પત્તો જ ન લાગ્યો. પુષ્કળ નાણું ખરચ્યું, હજારો લોકોને તપાસ માટે રોક્યા પણ કરી પત્તો જ ન લાગ્યો; આથી રાજા ભારે નિરાશ થયો.

રાજાના દરબારમાં એક વડો વજીર હતો. તેને એક પુત્ર હતો. એનું નામ હતું અમરસિંહ. પણ લોકો એને અમર કહીને જ ઓળખતા.

અમર ભારે બુદ્ધિશાળી, હિંમતવાન અને સાહસી હતો. ઘોડેસવારીમાં, નિશાનખાજીમાં અને મરદાનગીની રમતોમાં તે કાબેજ હતો. તરવારના દાવ ખેલવામાં અને બાલો ફેંકવામાં આખા ચંદ્ર-નગરમાં તેની જોડી નહોતી.

પ્રધાનપુત્ર અમરને રાજકુંવરી ચંદ્રાવલી ગુપ્ત થયાની ખબર હતી. રાજકુંવરી ગુપ્ત થયા પછી તેને રોજ વિચાર આવતા: “મારા બાપાજી આ રાજ્યના વડા વજીર છે. હું તેનો દીકરો છું. આવે વખતે રાજાને મદદ ન કરીએ તો પછી અમારા કુટુંબની આખરુ શું? અમે રાજાનું લૂણ ખાઈએ છીએ. અને રાજાની આપત્તિમાં અમે મદદ ન કરીએ તો અમારા જેવું મૂરખ કોણ? લૂણનો બદલો વાળવાનો આ ખરો સમય છે. ગમે તેમ કરીને હું

રાજકુંવરીની તપાસ કરીશ. ને ગમે તેમ કરીને, ગમે ત્યાંથી તેને શોધીને રાજ પાસે હાજર કરીશ.”

અમર તેના પિતા પાસે ગયો. જઈને વાત જણાવી. કહે: “તમે મને રજા આપતા હો તો હું ચંદ્રાવલીની શોધ કરી લાવું.”

વજર કહે: “એ સહેલી વાત નથી. એ તારું કામ પણ નહિ. તું જાણે છે? આજે કેટલાય દિવસથી રાજકુંવરીની તપાસ ચાલે છે. તેની પાછળ રાજાએ કેટલું ય ધન ખર્ચ્યું. કેટલાય માણસો ને સિપાઈઓ રોક્યા પણ પત્તો જ લાગતો નથી. ભલભલા જસૂસો પણ રાજકુંવરીની શોધ નથી કરી શકતા ત્યાં તારું શું ગજું?”

અમર કહે: “જસૂસો શોધી ન શક્યા એ વાત ખરી. પણ મને એકવાર તક આપો. એકવાર શોધ કરવા જવા દો. હું ગમે તેમ કરી ગમે ત્યાંથી ચંદ્રાવલીને શોધી લાવીશ. મારા શબ્દો પર શ્રદ્ધા રાખો. મને તો મારામાં પૂરેપૂરો વિશ્વાસ છે. હું ખાલી હાથે પાછો નહિ જ ફરું.”

વજર કહે: “તને બરોસો પડતો હોય તો સુખેથી જ. મારી ના નથી. રાજાજીને પૂછી બે. એમની પણ સંમતિ મેળવી બેઠાં એ ને?”

અમર કહે: “એમાં સંમતિની શી જરૂર છે? રાજાજીએ તો ઢઢેરો પીટાવ્યો છે કે કોઈ પણ માણસ કુંવરીને શોધી લાવશે તેને ઈનામ મળશે ને મોટો હોદ્દો મળશે. ”

વજીર કહે: “વાત સાચી. પણ તું જાણ છે, એટલે આપણે સંમતિ લેવી રહી.”

અમર કહે: “ ભલે. ”

અમર રાજા પાસે ચંદ્રાવલીને શોધી લાવવાની રજા લેવા ગયો. રાજાને તેની વાત સાંભળી આશ્ચર્ય થયું. રાજા કહે: તારી હિંમત બદલ તને ધન્યવાદ. પણ તું હજી નાનો છે. તારાથી એ કામ બનવું મુશ્કેલ છે. મેં મારાથી બનતા બધાંય ઉપાય અજમાવી જોયા. કુંવરીની શોધ કરવામાં મેં કાંઈ બાકી રાખ્યું નથી. દેશદેશ અને ગામેગામ તપાસ કરાવી છે. પણ ક્યાંયથી પત્તો ન લાગ્યો. એટલે જ કહું છું કે તારાથી એ કામ નહિ બને. તે છતાં તારી મરજી હોય તો તું સુખેથી જઈ શકે છે.”

રાજા અને પ્રધાનની રજા લઈ, આશીર્વાદ લઈ પ્રધાનપુત્ર અમર રાજકુંવરીની તપાસ કરવા બિપડ્યો.

જતી વખતે રાજા અને પ્રધાને અમરને કહ્યું:

“ તારી હિંમત ખૂબ તને ધન્યવાદ પણ તું
હજી નાનો છે ”

“ બે, અમર ! તું જાય છે તો ખરો. પણ એક વર-
સમાં તને ચંદ્રાવલીના ક્યાંય પત્તો ન લાગે તો તું
સુખેથી પાછો ફરજે. એક વરસથી વધારે વખત
ક્યાંય ગાળતો નહિ.”

અમર કહે: “ભલે. હું આપનું વચન નહિ હુથાપું. એક વરસમાં મને ચંદ્રાવલીનો પત્તો નહિ લાગે તો હું જરૂર પાછો ફરીશ.”

અમર ગામેગામ અને શહેરેશહેર રાજકુંવરીની તપાસ કરતો જાય છે. નદી અને નાળાં; પર્વત અને જંગલ બધે સ્થળે કુંવરીની શોધ કરતો જાય છે.

આમ કરતાં કરતાં છ મહિના વીતી ગયા. પણ કુંવરીનો ક્યાંય પત્તો ન લાગ્યો. કોઈ પાસેથી સમાચાર સુઝાં ન મળ્યા.

ભારે નવાઈ. ભારે અચરજ! કુંવરી ગઈ ક્યાં? અમરને કંઈ સમજ પડતી નથી. પણ એણે શોધ તો ચાલુ જ રાખી.

ચાલતાં ચાલતાં એક દિવસ એક ભયાનક જંગલમાં જઈ ચઢ્યો. સૂરજદાદા આથમી ગયા હતા. ધીમે ધીમે અંધારું નીકળી જતું હતું. અમર પણ લાંબો પ્રવાસ કરીને થાકી ગયો હતો. ઘોડા પણ થાક ને ભૂખને લીધે બહુ ચાલી નહોતો શકતો.

અમરે જંગલમાં એક મોટા ઝાડ તળે રાતવાસો કરવાનું વિચાર્યું. તે ઘોડા પરથી નીચે ઊતર્યો.

ઘોડાને છૂટા ચરવા મૂક્યો. અને પોતે આરામ લેવા
 ઝાડ નીચે સૂતો. થોડી વાર થઈ ત્યાં દૂરથી પ્રકાશ
 દેખાયો.

આ જોઈ અમરના મનમાં થયું. “ આ શું?
 આટલી રાતે અહીં, આવા ઘોર જંગલમાં અજ-
 વાળું ક્યાંથી? નકકી, દૂર કોઈ માણસો હોવા
 જોઈએ !”

આમ વિચારી અમર જોઠો થયો. ફરી ઘોડા
 પર સવાર થયો અને અજવાળું આવતું હતું એ
 દિશા તરફ ઘોડો હાંક્યો. થોડી વારમાં એક મંદિર
 આગળ આવી પહોંચ્યો. મંદિરના આંગણમાં કેટ-
 લાક સાધુઓ ને યોગીઓ હવન કરી રહ્યા હતા.

અમરે યોગીજનો ને સાધુઓને વંદન કર્યા.
 ઘોડો એક ઝાડ તળે બાંધ્યો. સાધુઓ યજ્ઞના કાર્યમાં
 એક ધ્યાન હતા. એટલે તેઓ વાત નહિ કરે એમ
 એમ ધારી અમર મંદિરના એક ઝોટલા પર સૂવા
 ગયો. દિવસ આખાનો થાકેલો હતો એટલે સતો કે
તરત ગાઢ નિંદ્ર આવી ગઈ. ઊંઘમાં તેણે એક
સપનું જોયું.

યજ્ઞ સમાપ્ત કરી યોગીઓ ભર ઊંઘમાં પડેલા

દિવસ આખાનો થાકેલો હતો એટલે સૂતો કે તરત
બાદ નિંદર આવી ગઈ. ભિંમમાં તેણે એક સપનું એવું.

અમર પાસે આવ્યા. એક યોગીએ અમરને જગા-
ડ્યો. બીજાએ આટલી રાતે અહીં આવી ગુપચુપ
સૂઈ જવાનું કારણ પૂછ્યું.

અમરે શાંતિથી ઉત્તર દીધો. કહે: “હું ચંદ્ર-

નગરના રાજની કુંવરી ચંદ્રાવલીને શોધવા નીકળ્યો છું. હું ચંદ્રનગરના પ્રધાનનો પુત્ર છું.”

એક યોગી કહે: “ચંદ્રાવલીને શોધવાનું કારણ? એ નાસી ગઈ છે કે કોઈ ઉઠાવી ગયું છે?”

અમરે યોગીને બધી વાત જણાવી.

યોગી કહે: “પ્રધાનપુત્ર ! તે બારે સાહસનું કામ ઉપાડ્યું છે. તું રાજકુંવરીની શોધ કરી શકે તેમ નથી. કુંવરીને પાછી મેળવવાનાં ફાંફાં મારવાં વ્યર્થ છે !”

અમર કહે: “કારણ? આપ આ શા આધારે કહો છો?”

યોગી કહે: “યોગબળે કુંવરી હરણની વાત હું જાણી શક્યો છું. મારી જાણમાં જે હકીકત આવી તે તને જણાવી છે.”

અમર કહે: “પણ કુંવરી છે ક્યાં? ને તેને કોણ ઉઠાવી ગયું છે તે આપ મને કૃપા કરી કહેશો?”

યોગી કહે: “સાંભળ ત્યારે. કુંવરીને એક રાક્ષસ ઉઠાવી ગયો છે. તે રાક્ષસ મહા બળવાન છે. તારા જેવાને તો એ ચાંચડની માફક ચોળી નાખે. તું પાછો જ જા. પાછા ફરવામાં જ સલામતી છે.

મારી વાત માન. નહિ તો દુઃખી થઈશ ને વણુમોતે
જનનથી જઈશ....”

અમર કહે: “થવાનું હશે તે થશે. પાછો તો
નહિ જ ફરું. ખાલી હાથે પાછા ફરવા કરતાં મોતને
હું વધારે વહાલું ગણું છું. મોતની મને પરવા નથી.
હું મારો નિર્ણય નહિ ફેરવી શકું.”

અમરની વાત સાંભળી યોગી તેના પર ભારે
ખુશ થયો. યોગી તેને મંદિરમાં લઈ ગયો.

મંદિરમાં એક દેવીની મૂર્તિ હતી. અમરે
દેવીને વંદન કર્યાં. અને મૂર્તિ સામે ધ્યાન ધરીને
ભિંમો.

યોગીએ દેવીના ચરણમાંથી એક કમળનું ફૂલ
ઉપાડ્યું. પછી ફૂલને હાથમાં રાખી થોડીવાર મંત્ર
જપી તે અમરના હાથમાં મૂક્યું.

અમરે યોગીનો આભાર માનતાં કમળફૂલ
લીધું.

ઐટલામાં અમરની ભૂંધ ભડી ગઈ! આત્તારી!
અજળ! જગીને જુએ તો નથી મંદિર, નથી યોગી.
કે નથી અજવાળું! ચારે બાજુ ધનધોર અંધકાર.
ફેલાયેલો છે. આસપાસ ભયંકર જંગલ છે. અમરના

મનમાં વિચારમાળાના મણકા ફરવા લાગ્યા. આ શું? સપનું કે ભ્રમ? તે વિચાર કરતો બેઠો થયો.

તેણે મન સાથે નક્કી કર્યું કે, ગમે તે થયું હો! પણ હવે આ સ્થળે વધુ વાર બેસવામાં બલીવાર નથી. તરત તે ઊભો થયો. પણ ઊભા થતાંની સાથે જ તેના પગ તળે કંઈક કચરાયું! જુએ તો પગ તળે કમળનું ફૂલ!

અમરે ચક્રમક ઘસી અજવાળું કર્યું. ફૂલને અજવાળે ધર્યું. ફૂલમાં એક કૂંચી હતી. અમરે ધારી ધારીને ફૂલ બેયું. ફૂલ કમળનું જ હતું. ને ચાવી સોનાની હતી.

ફૂલ અને ચાવી ગજવામાં મૂકી, ઘોડેસવાર થઈ તે આગળ રવાના થયો. થોડે દૂર ગયો એટલામાં હાહાકાર અને ખૂમરાણના અવાજ તેને કાને સંભળાવ્યા.

જાણે કેટલાંય માણસો એક સામટાં રડતાં હોય એમ તેને લાગ્યું. બેતબેતામાં તો કેટલાંય માણસો તેની સામે રડતાં અને કકળતાં દોડી આવતાં જણાયાં.

અમરે એક માણસને ઊભો રાખી પૂછ્યું:
“ઊભો રહે, બાઈ! આ બધી શી ધમાલ છે? તમે

લોકો આમ નાસભાગ શા સારુ કરી રહ્યા છે ? તમે શા માટે રડારોળ ને કકળાટ કરી રહ્યા છે ? ”

પેલા માણસે ગભરાતાં ગભરાતાં જવાબ દીધો :
 “ વાત કરવાનો વખત નથી. અહીંથી તમે ઝટ નાસો. ઘોડો પાછો ફેરવો. આગળ જવામાં જવનું જોખમ છે. જુઓ, જુઓ, ચારે બાજુ આગના ભડકા બળે છે. આ જંગલમાં એક રાક્ષસ રહે છે. તે આજ બધા પર કોપાયમાન થયો છે. આખું જંગલ બાળી મૂકવા તૈયાર થયો છે. અમે જીવ લઈને નાઠા છીએ. તમે આગળ ન જશો. ચાલો, ચાલો, ઝટ પાછા ફરો. ”

એટલામાં તો આગના ભડકા દેખાયા. એક જણ સોનેરી રંગના ઘોડા પર બેસી ચારે તરફ આગ વરસાવતો પૂરવેગે દોડ્યો આવતો હતો !

અમરને આ બધું જોઈ મનમાં સહેજ ધ્રાસકો લાગ્યો. પણ તે હિંમતભેર ત્યાં જ ઊભો રહ્યો. એક ડગલું પણ ન ખસ્યો.

જેતજેતામાં રાક્ષસ સામે આવીને ઊભો. તેણે આવતાંની સાથે જ અમર સામે જોઈ એક વિકરાળ ચીસ નાખી. પછી કહે : “ તું કોણ છે ? ક્યાંથી આવે છે ? ક્યાં જાય છે ? તને મારો ડર નથી લાગતો ? તું

રાક્ષસ કહે: “તું કોણ છે? સાચી વાત કહે.
તારી હિંમત પર હું ખુશ થયો છું.”

જાણું છે કે હું કોણ છું? પાછો ફર નહિ તો જીવતો જ બાળી મૂકીશ?"

અમર એમરાક્ષસની ધમકીથી ડરી જાય તેવો પોચો નહોતો. તે કહે: "હું જાણું છું કે તું કોણ છે. તું રાક્ષસ છે. પણ મને તારો જરાય ડર નથી. તું આટલાં બધાં માણસોને શા સારું હેરાન કરે છે? શા માટે તેના પર આગ વરસાવે છે? તને જરા પણ દયા નથી આવતી?"

અમરના નીડર શબ્દો સાંભળી રાક્ષસ થંભી ગયો. તેના મનમાં થયું: "આ કોઈ જાણે છે હિંમતવાન લાગે છે. મારાથી પણ ડરતો નથી. ઊલટો મને ધમકાવે છે!" રાક્ષસ કહે: "તું કોણ છે? સાચી વાત કહે. તારી હિંમત પર હું ખુશ થયો છું."

અમર કહે: "હું મુસાફર છું. દેશ પરદેશમાં ફરવું, નવું નવું જોવું ને જાણવું એ જ મારો ધંધો છે."

રાક્ષસના મનમાં થયું: આવા નીડર અને બહાદુર જીવાનને મારી સાથે રાખવાથી મને પણ ફાયદો છે. રાક્ષસ કહે: "તું મારી સાથે રહેવા કબૂલ થાય છે?"

અમર કહે: “ જરૂર. શા માટે નહિ ? પણ એક શરતે. તમે પ્રતિજ્ઞા કરો કે હવેથી હું કદીપણ આગ લેગાડવાનું અને જીવતાં નિર્દોષ માણસોને બાળવાનું ધાતકી કામ નહિ કરું. કોઈપણ માણસને કે કોઈપણ પ્રાણીને દુઃખ દઈશ નહિ. સતાવીશ નહિ. જો આટલી પ્રતિજ્ઞા કરો તો હું તમારી સાથે રહેવા ખુશી છું. ”

રાક્ષસ કહે: “ કબૂલ. ”

રાક્ષસે અમરના કહેવા મુજબ પ્રતિજ્ઞા લીધી. જંગલ બળતાં બચી ગયું. માણસો મરતાં બચી ગયાં.

રાક્ષસ પાસે એક દાખડી હતી. એ દાખડી ખોલતાં તેમાંથી આગના ભડકા થતા. જેટલા મોટા ભડકા કરવા હોય એટલા થાય. ગામનાં ગામ અને શહેરનાં શહેર બાળી મૂકે. એવી એ દાખડીમાં કરામત હતી. રાક્ષસે દાખડી બંધ કરી અને પોતાના મોંમાં મૂકી દીધી.

અમર આ જાદુઈ દાખડી જોઈ ગયો. તેના મનમાં થયું: “ ગમે તે રીતે આ દાખડી રાક્ષસ પાસેથી પડાવવી જોઈએ. ”

અમર અને રાક્ષસે ઘોડાને પગની એડી મારી.

જાને જણા ભેતભેતામાં એક ગુફા આગળ આવી પહોંચ્યા.

એડી લાગતાં ઘોડા તીરવેગે ઊપડ્યા. ખંને જણા
ભેતભેતામાં એક ગુફા આગળ આવી પહોંચ્યા.

ગુફા બહારથી તો ખેડોળ અને બિહામણી
દેખાતી હતી. પણ અમર અંદર જઈને જુએ છે તો,

તેની નવાઈનો પાર ન રહ્યો. મોટા રાજવીના મહેલને પણ આંખો પાડી દે એવો ગુફામાં રાક્ષસનો મહેલ હતો. મહેલને દરેક દરવાજે હીરા મોતી, માણિક્ય ને જવાહીર જડયાં હતાં. સોના રૂપાના દરવાજા હતા. અંદર વૈભવનો પાર ન મળે.

મહેલના એક ભાગમાં એક સુંદર અશ્વશાળા હતી. તેમાં અગણિત ઘોડા બાંધેલા હતા. કોઈ લાલ તો કોઈ ભૂરો; કોઈ કાળો તો કોઈ સફેદ; કોઈ રાખોડી તો કોઈ બદામી એમ રંગરંગના ઘોડા બાંધેલા હતા.

અશ્વશાળાની અંદર એક બીજે લલકારાર ઝોરડો હતો. તેમાં ફક્ત રાક્ષસો જ ઘોડો બાંધવામાં આવતો. રાક્ષસે ઝોરડો ખોલી પોતાના ઘોડાને જાતે જ બાંધ્યો. અમરે પણ એક તરફ પોતાનો ઘોડો બાંધ્યો.

મહેલમાં સેંકડો નોકર ચાકર હતા. દાસદાસીઓ હતી ચોકીદાર રખેવાળ પણ હિસાબ વગરના હતા. આટલા બધા નોકર ચાકર અને દાસદાસીઓ હોવા છતાં રાક્ષસે પોતાના ઘોડાને જાતે જ બાંધ્યો. અને પંડે જ ઘોડાને ચંદી ખવરાવી. આ જોઈ અમરને આશ્ચર્ય થયું: આમાં નક્કી કંઈક ભેદ છે. ૧૧

ઘોડાને ચંદી ખવરાવી રાક્ષસ પોતાના દીવા-
નખાનામાં ગયો. એક નોકર અમરને એક ખીન્ન
દીવાનખાનામાં લઈ ગયો.

દીવાનખાનું ભભકાળું હતું. મોટા રાજેશ્વરનું
દીવાનખાનું પણ એની આગળ વિસાતમાં નહિ.

અમર દીવાનખાનામાં જઈ એક હીંચકા પર
બેઠો. થોડીવાર થઈ ત્યાં એક દાસી તેના માટે મેવાનો
થાળ લઈ આવી. અમરે પેટ ભરીને મેવો ખાધો.

અમરને ઊંઘ આવતી હતી. થાકી પણ ખૂબ
ગયો હતો. ઊંઘવા માટે પલંગ પર જતો હતો;
એટલામાં એક નોકરે હાજર થઈ સલામ ભરી કહ્યું:
“આપને અમારા રાજ ખોલાવે છે.”

અમર કહે: “કયા રાજ?”

નોકર કહે: “આ મહેલ અને જંગલના ધણી.
ખીન્ન તે કયા રાજ હોય વળી?”

અમર કહે: “ચાલ ત્યારે, આવું છું.”

અમર રાક્ષસ પાસે ગયો.

રાક્ષસ પોતાના વિશાળ અને ભપકાળું દીવા-
નખાનામાં બેઠો હતો. દીવાનખાનાની ભીંતો સોના-
ના પતરાથી જડેલી હતી. છતમાં રંગબેરંગી સાચા

હીરા જડેલા હતા. ભીંત પર હાથથી ચીતરેલી
મોટી મોટી છબીઓ વાકી રહી હતી. આ બધું
જોઈને અમર તો ઘડીભર આભો જ બની ગયો.
તેના મનમાં થયું: “હું અહીં ક્યાંથી આવી ચઢ્યો?
આ તે ગુફા છે કે માયાવી મહેલ?”

અમરની સામે નજર નાખી રાક્ષસ બોલ્યો:
“તમને આ મહેલ ગમે છે?”

અમરને તો મહેલમાં ફરીને બધું જોવું હતું.
મહેલની અંદરની આખીયે રચના અને વાત સમ-
જી લેવી હતી. કહે: “જ્યાં સુધી મહેલ પૂરેપૂરો
જોયો નથી તે પહેલાં કેમ કરી શકું કે મહેલ ગમે છે
કે નહિ?”

રાક્ષસ કહે: “ત્યારે તમે મહેલમાં બધે ફરીને
જોઈ લો. પછી મને જણાવજે કે શું ગમે છે અને
શું નથી ગમતું.”

અમર કહે: “વારુ.”

અમરને મહેલ બતાવવા રાક્ષસે એક નોકરને
હુકમ કર્યો. નોકરને એક ખૂણે બોલાવી કાનમાં કહ્યું:
“બધું બતાવ પણ રાજકુમારી છે એ જગ્યા નહિ
બતાવતો. એ વિષે વાત પણ ન કરતો. સમજ્યો?”

નોકર કહે: “હા જી, સમજ્યો.”

અમર નોકર સાથે મહેલ જેવા ક્ષિપડ્યો. એ તો ભારે ચતુર હતો. તેણે બે ચાર ખંડ બેઠને નોકરને વિદાય કર્યા. અને પોતે એકલો જ મહેલમાં ધૂમવા લાગ્યો.

ધૂમતાં ધૂમતાં મહેલના પાછલા ભાગના બગીચાના લીલા ઘાસ પર એક રૂપવાન કન્યા રડતી બેઠેલી તેની નજરે પડી. અમરના મનમાં વહેમ પડ્યો. આ તો ચંદ્રાવલી નહિ હોય? તે દોડીને એકદમ તેની પાસે ગયો. જઈને જુએ તો, ખરેખર જ ચંદ્રાવલી !

અમરને જોતાં વાર જ ચંદ્રાવલીની નજર પણ અમર પર પડી. ચંદ્રાવલી આલી બની ગઈ! તેના મનમાં હરખનો પાર ન રહ્યો. તે હરખાતી ગભરાતી બોલી: “અમર! તું અહીં કઈ રીતે આવ્યો? રાક્ષસને બધું થશે તો તને છવતો નહિ છોડે!”

અમર હસતાં હસતાં બોલ્યો: “તારે તેની કશી ચિંતા કરવાની નથી. તું જરા પણ ડરતી નહિ હું રાક્ષસને પહોંચી વળીશ. તારી શોધ માટે તો મેં કેં કેટલાંય દુઃખ સહન કર્યાં છે. આખરે આજે

“આખરે આને તારો પત્તો લાગ્યો. તને સાલ સમી બેઈ
હું ખૂબ જ રાહ થયો છું.”

તારો પત્તો લાગ્યો. તને સાલ સમી બેઈ હું ખૂબ
જ રાહ થયો છું.”

પછી બંને વાતે વળગ્યાં.

અમરે પોતા પર પડેલાં બધાંય દુઃખો કહી સંભળાવ્યાં.

ચંદ્રાવલીએ પોતે આ રાક્ષસના કેદખાનામાં કેવી રીતે આવી પહોંચી તે વાત વિગતે અમરને કહી સંભળાવી. બંનેએ ખૂબ ખૂબ વાર્તા કરી. પેટ ભરીને વાતો કરી. અહીંથી કેમ છૂટાય તે વિષે બંનેએ મળી વિચાર કરી નિર્ણય કરી લીધો.

બંને વાતો કરતાં હતાં એટલામાં એક નોકર આવી પહોંચ્યો. તેણે આવતાંની સાથે અમરને કહ્યું: “આપને અમારા રાજાજી જોલાવે છે. જલદી ચાલો.”

અમરના પેટમાં ફાળ પડી. રાજા આ વાત જાણી ગયો હશે તો ભારે થશે ને બાજુ બધી ઊંધી વળી જશે એમ તેને થવા લાગ્યું. તે તરત રાક્ષસ પાસે પહોંચ્યો.

રાક્ષસ કહે: “કેમ, કુમાર ! મહેલ ગમ્યો ? ”

અમર કહે: “એ બાબત સવારે તમારી સાથે વિગતવાર વાત કરીશ. અત્યારે એકદમ ઉતાવળો અભિપ્રાય આવવાનો યોગ્ય ન ગણાય. મને જરા વિચાર કરવા દો તો ઠીક.”

રાક્ષસ કહે: “ભલે, જેવી તમારી ઈચ્છા. પણ સવારે અભિપ્રાય આપવો પડશે હં, કે !”

અમર કહે: “હા, હા. એમાં શું ? સવારે તો અભિપ્રાય આપવાનો જ.”

પછી અમર એક દીવાનખાનામાં સુવા ગયો. પણ ઊંઘ શે આવે ? એને તો પોતાનું કામ પાર પાડવું હતું. બધાંય સૂઈ ગયા પછી અમર ઊઠ્યો.

પોતાને જંગલમાંથી જે ચાવી મળી હતી તે લઈ રાક્ષસનો ઘોડો બાંધ્યો હતો તે ઓરડા તરફ ગયો. ઓરડે તાળું વાસ્યું હતું. ચાવી રાક્ષસ પાસે જ રહેતી હતી.

અમરે પોતા પાસેની ચાવી તાળામાં ભેરવી. તાળું તરત ખુલી ગયું !

અમરના હરખનો પાર ન રહ્યો. ફરી તાળું વાસી પોતાના દીવાનખાનામાં જઈ ચુપચાપ સૂઈ ગયો. સૂતી વખતે તેણે વિચારી રાખ્યું હતું કે: આવતી કાલે જમવા ટાણે બધાં એકઠાં થશે તે વખતે રાજકુમારી ચંદ્રાવલી પણ મળશે. ત્યારે તેને છૂપી રીતે એક ચિઠ્ઠી આપી દઈશ.

સવારે વહેલાં ઊઠી અમરે એક ચિઠ્ઠી લખી. તેમાં લખ્યું હતું:—

“આજે રાતે આપણે અહીંથી નાસી જવાનું છે. તું તૈયાર રહેજે. બગીચામાં મળીશું. પેલી રાક્ષસની આગની ડાબલી તું ગમે તેમ કરીને હાથ કરી લેજે. હું તેનો ઘોડો લઈ લઈશ. ઘોડો બંધાય છે તે ચારડાની ચાવી મારી પાસે છે.”

જન્મવાનો સમય થયો. બધાં ભેગાં મળ્યાં તે વખતે અમરે રાક્ષસને બપ્પર ન પડે એવી રીતે એક નોકર સાથે ચંદ્રાવલીને ચિઠ્ઠી પહોંચાડી દીધી. નોકરને ઈનામ તરીકે હીરાનો હાર ભેટ આપ્યો.

જન્મતી વખતે રાક્ષસે અમરને પૂછ્યું: “બાલો, કુમાર ! મહેલ કેવો લાગ્યો તે વિષે વાત કરો.”

અમરે મહેલનાં ખૂબ વખાણ કર્યાં. રાક્ષસ તો પોતાના મહેલનાં વખાણ સાંભળી રાજ રાજ થઈ ગયો.

રાત પડી. અરધી રાત થઈ. બધાં ઊંઘી ગયાં. માત્ર આખા મહેલમાં બે જ જણ જાગતાં હતાં. એક રાજકુંવરી ચંદ્રાવલી અને બીજો વહરપુત્ર અમર !

અમર ઊઠ્યો. અશ્વશાળા તરફ ગયો. રાક્ષસનો ઘોડો બાંધ્યો હતો તે ચારડો ખાલી ઘોડો બહાર કાઢ્યો.

ઘોડો ખૂબ તોફાન કરવા લાગ્યો. ઘોડો સમજી

ગયો કે આ મારો મૂળ માલિક નથી. ઘોડો ખૂબ જોરથી હલુહલુવા લાગ્યો. અમરને ચિંતા થઈ. પણ તરત તેને કમળનું ફૂલ યાદ આવ્યું. ખીસા-માંથી ફૂલ કાઢી ઘોડાને નાકે ધર્યું. તરત ઘોડો ચૂપ થઈ ગયો!

અમર ઘોડા પર સવાર થઈ મહેલના પાછલા ભાગના બગીચામાં ગયો. બગીચામાં રાજકુમારી તેની રાહ જોતી બેઠી હતી. તેણે અમરના કહેવા પ્રમાણે રાક્ષસની ખાનગી પેટીમાંથી પેલી જાદુઈ દાખડી કાઢી લીધી હતી.

અમરે ચંદ્રાવલીને પોતાની પાછળ ઘોડા પર બેસાડી દીધી. પછી ઘોડો હાંક્યો. ઘોડો પવનવેગે ભિપડ્યો.

થોડી વારે રાક્ષસને બખર પડી ગઈ. આખા મહેલમાં હોહા મચી ગઈ. રાક્ષસ તો કંઈ બરાડા પાડે બરાડા! નોકર-ચાકર ને દાસ-દાસીઓ તો બીકનાં માયાં આમથી તેમ દોડાદોડી કરવા લાગ્યાં. રાક્ષસે અશ્વશાળામાં જઈને ઘોડાની તપાસ કરી તો પોતાનો ઘોડો ન મળે. પછી દીવાનખાના બહાર દોડ્યો. ત્યાં જઈને આગની દાખડીની તપાસ કરી

તો તે પણ ન મળે ! રાક્ષસના ગુસ્સાનો તો પાર ન મળે. દાંત કચકચાવે ને ભીંતમાં બેર બેરથી મૂકી-આ મારે ! બબડે ને બરાડે ! હવે ? એકકેય ઉપાય હાથમાં ન રહ્યો. ઘોડો ગયો ને દાબડો પણ ગઈ.

રાક્ષસ નજીક આવ્યો કે તરત જ અમરે ચંદ્રાવલી પાસેથી આમની દાબડો લઈ લાખા. દાબડો ખેલી રાક્ષસ સામે પરી. રાક્ષસ બળવા લાગ્યો.

જે બે મુખ્ય સાધનો હતાં તે તો જતાં રહ્યાં. રાક્ષસ તો બારે ગુસ્સે થઈ બીજા ઘોડા પર સવાર થઈ મહારપુત્ર અમર અને રાજકુંવરી ચંદ્રાવલીની પાછળ પડ્યો. પણ એ બંને તો ખૂબ જ દૂર નીકળી ગયાં હતાં.

તે છતાં રાક્ષસે તેમને પકડી પાડ્યાં.

રાક્ષસને પાછળ આવતો જોઈ અમરે ઘોડો ચંભાવ્યો. તેને હવે રાક્ષસની જરાય બીક રહી ન હતી. કેમકે તેનો પવનવેગી ઘોડો પોતા પાસે હતો. વળી આગની જાદુઈ દાખડી પણ પોતાના કબજામાં હતી.

રાક્ષસ નજીક આવ્યો કે તરતજ અમરે ચંદ્રાવલી પાસેથી આગની દાખડી લઈ લીધી, દાખડી ખોલી રાક્ષસ સામે ધરી.

રાક્ષસ બળવા લાગ્યો. એને આખે શરીરે લાય વ્યાપી. જોતજોતામાં તે બળીને રાખ થઈ ગયો.

*

અમર અને ચંદ્રાવલી ચંદ્રનગર આવી પહોંચ્યાં.

રાજકુમારી ચંદ્રાવલી આવ્યાના સમાચાર
આખા નગરમાં પવન વેગે ફેલાઈ ગયા.

રાજના આનંદનો તો પાર ન રહ્યો. પ્રધાન
પણ પોતાના પુત્રની હિંમત અને સાહસ-બહાદુરી

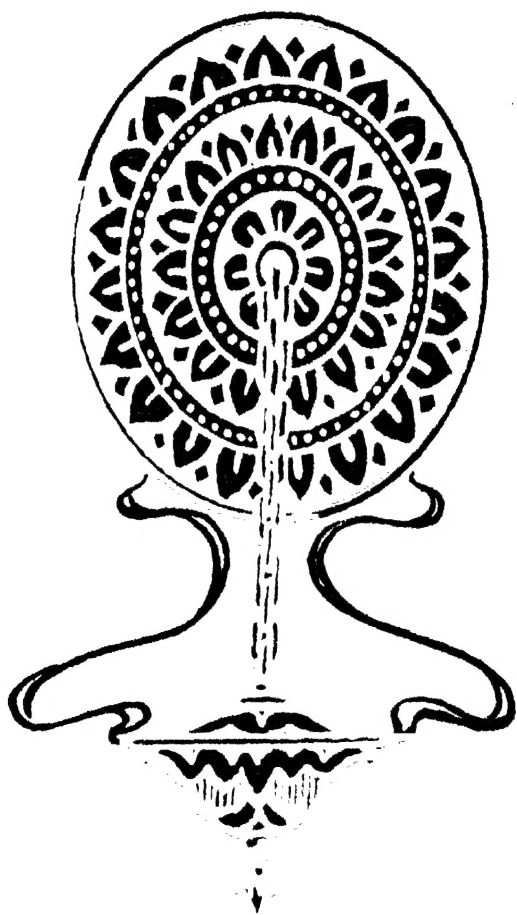

રાજકુમારી ચંદ્રાવલીને અમર સાથે પરણાવીને અમરને રાજમાં
ઝોટો ઢોલો આપવાને બહારે આખું રાજ તેને રાજએ સોંપી દીધું.

પર બારે ખુશ થયો.

રાજાએ અમરની પીઠ થાપડી. તેનું બહુમાન .
 કર્યું. રાજકુંવરી ચંદ્રાવલીને અમર સાથે પરણાવી ને
અમરને રાજમા મોટા હોદ્દો આપવાને બદલે આખું
 રાજ તેને રાજાએ સોંપી દીધું !

અમરે સરસ રીતે રાજ ચલાવ્યું. લોકોને
 સુખી કર્યા. ને પોતે પણ સુખમાં જિંદગી વીતાવી !

શરદ્ બાબુ તથા ટાગોરનાં

જાણીતાં પુસ્તકો

વિપ્રદાસ	- - ૪-૮	શરદ્વાણી	- - ૨-૦
સાવકી મા	- - ૩-૧૨	ચાંદમુખ	- - ૨-૮
ગૃહદાહ ભાગ ૧-૨	- ૫-૦	કુળવતી	- - ૨-૮
અનુરાધા	- - ૨-૦	ગુપ્તધન (ઘગોર)	- ૨-૮
જ્ઞાનદા	- - - ૩-૮	નગરલક્ષ્મી	,, - ૩-૮
શુભદા	- - - ૨-૮	ભાભી	,, - ૩-૮
પથેરદાખી ભાગ ૧-૨	- ૬-૮	ભાઈજીન	,, - ૩-૮
બડીદીદી	- - ૨-૦	વિભાવરી	,, - ૩-૮
શરદ્વંદના	- - ૩-૦	આનંદી	,, - ૩-૮

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

બુકસેલર્સ : પબ્લિશર્સ ૨૨ ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ; મુંબઈ ૨

